SANGRAHA VYAKARANAM

An Elementary Telugu Grammar for the use of Schools

BY

RAO BAHADUR

K. VIRESALINGAM PANTULU

Late Telugu Pandit, Presidency College

TWENTY SEVENTH EDITION

PRINTED AT

THE SREE SATYANANDA PRESS

RAJAHMUNDRY

1930

కీర్తిశేషులైన రావుబహద్దూరు

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములు

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము	3	0	0
1 అపూర్వబ్రహ్మచర్యప్రహసన	0	3	0
2 విచిత్రవివాహప్రహసనము	0	2	0
3 మహాబధిరప్రహసనము	0	2	0
4 పునర్మరణప్రహసనము	0	2	0
5 బలాత్కారగానవినోదప్ర॥	0	2	0
6 కలహప్రియాప్రహసనము	0	2	0
7 మహామహోపాధ్యాయప్ర॥	0	2	0
8 యోగనిద్రాప్రహసనము	0	2	0
9 మహావంచకప్రహసనము	0	2	0
10 అసహాయశూరప్రహసనము	0	2	0

భాషాంతరీకృతనాటకములు

మూడవ సంపుటము	[illegible]
1 చమత్కారరత్నావళి	[illegible]
2 రాగమంజరి	[illegible]
3 కళ్యాణకల్పవల్లి	[illegible]
4 అభిజ్ఞానశాకుంతలము	[illegible]
5 రత్నావళి	[illegible]
6 మాలవికాగ్నిమిత్రము	0 6 0
7 ప్రబోధచంద్రోదయము	0 8 0
8 వినీసువర్తకచరిత్రము	0 4 0

వచనప్రబంధములు

పద్యకావ్యములు

నాల్గవసంపుటము	3 0 0
సత్యరాజాపూర్వదేశయాత్రలు	
1 ,, మొదటిభాగము	0 6 0
2 ,, రెండవభాగము	0 6 0
3 రాజశేఖరచరిత్రము	1 0 0
4 శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచన నైషధము	0 4 0
5 రసికజనమనోరంజనము	0 6 0
6 శుద్ధాంధ్రభారతసంగ్రహము	0 6 0
7 అభాగ్యోపాఖ్యానము	0 2 0
8 పథికవిలాసము	0 4 0
9 జాన్ గిల్పిన్	0 1 0
10 నీతిదీపిక	0 2 0

స్త్రీలకుపయోగించుకథలు

అయిదవ సంపుటము	[illegible] 0 0
1 సత్యవతీచరిత్ర	0 4 0

[వెల 8 అణాలు

కీర్తిశేషులైన రావుబహద్దూరు

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములు

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము	3	0	0
1 అపూర్వబ్రహ్మచర్యప్రహసన	0	3	0
2 విచిత్రవివాహప్రహసనము	0	2	0
3 మహాబధిరప్రహసనము	0	2	0
4 పునర్మరణప్రహసనము	0	2	0
5 బలత్కారగానవినోదప్ర॥	0	2	0
6 కలహప్రియాప్రహసనము	0	2	0
7 మహామహోపాధ్యాయప్ర॥	0	2	0
8 యోగనిద్రాప్రహసనము	0	2	0
9 మహావంచకప్రహసనము	0	2	0
10 అసహాయశూరప్రహసనము	0	2	0
		2	0
		3	0
		2	0
		1	6
		4	0
		4	0
		5	0

భాషాంతరీకృతనాటకములు

మూడవ సంపుటము		0	0
1 చమత్కారరత్నావళి		6	0
2 రాగమంజరి		6	
3 కల్యాణకల్పవల్లి			
4 అభిజ్ఞానశాకుంతలము		12	0
5 రత్నావళి	0	8	
6 మాలవికాగ్నిమిత్రము	0	6	0
7 ప్రబోధచంద్రోదయము	0	8	0
8 వెనీసువర్తకచరిత్రము	0	4	0

వచనప్రబంధములు

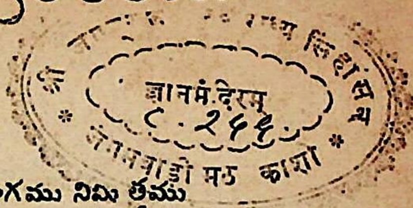
పద్యకావ్యములు

నాల్గవసంపుటము	3	0	0
సత్యరాజాపూర్వదేశయాత్రలు			
1 ,, మొదటిభాగము	0	6	0
2 ,, రెండవభాగము	0	6	0
3 రాజశేఖరచరిత్రము	1	0	0
4 శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచన నైషధము	0	4	0
5 రసికజనమనోరంజనము	0	8	0
6 శుద్ధాంధ్రభారతసంగ్రహము	0	6	0
7 అభాగ్యోపాఖ్యానము	0	2	0
8 పధికవిలాసము	0	4	0
9 జాన్ గిల్పిన్	0	1	0
10 నీతిదీపిక	0	2	0

స్త్రీలకుపయోగించుకథలు

అయిదవ సంపుటము	2	0	0
1 సత్యవతీచరిత్ర	0	4	0

సంగ్రహవ్యాకరణము

ఇది

పాఠశాలల యుపయోగము నిమిత్తము

కందుకూరి వీరేశలింగము చేత

రచియింపఁబడినది

రాజమహేంద్రవరము:

శ్రీ సత్యానంద ప్రెస్ నందు

ముద్రింపఁబడినది

1930

 [వెల 8 అణాలు

Padmavathy.

శ్రీ

సంగ్రహవ్యాకరణము

ఆంధ్రభాష

౧. ఆంధ్రదేశమున వ్యవహరింపఁబడుభాష యాంధ్రభాష యనఁబడును. భాషయనఁగా నరులొండొరులకుఁ దమ మనోభావముల నెఱిఁగింప సాధనభూతముగానుండు వాగ్జాలము కూడిక, అది వాగ్రూపముగానైనను, లిఖితరూపముగానైనను, ఉండవచ్చును. ఎఱుకుభాష మొదలగునవి కేవల వాగ్రూపములు. తెలుఁగు, అఱవము మొదలగునవి వాగ్లిఖితరూపములు.

౨. ఈభాషయందలి పదములు, తత్సమములు, తద్భవములు, దేశ్యములు అని మూఁడుభేదములు కలవి. ౧. విభక్తిప్రత్యయము మాత్రముమారి తెనుఁగున వాడఁబడు సంస్కృతప్రాకృతపదములు తత్సమములు. ఉ:—సం. గురుః, సం. స. గురు (వు); ప్రా. గారవ(ం) ప్రా. స. గారవ (ము). ౨. వర్ణాగమము, వర్ణలోపము, వర్ణాదేశము, లోనుగాఁగల వికారములను విధివిహితముగాఁ బొంది తెలుఁగున వ్యవహరింపఁబడు సంస్కృత ప్రాకృతపదములు తద్భవములు. ఉ:—ఆగ—సం. రథః, సం. భ. అరదము; ప్రా. అచ్ఛేరం, ప్రా.భ. అచ్చెరువు—లోప—సం. తామరసమ్,సం. భ. తామర; ప్రా. పణ్ణాసా, ప్రా. భ. పనస—ఆదే—సం. అంగణమ్, సం. భ. అంకణము; ప్రా. పుఢవీ, ప్రా. భ. పుడమి. ౩. సంస్కృతప్రాకృతముల, సంబంధ మేమియు లేక త్రిలింగదేశమున వ్యవహరింపఁబడు పదములు దేశ్యములు. ఉ—ఊరు, పేరు.

౩. సంస్కృతసమేతర మగుభాష యచ్చతెలుఁ గనఁబడును. ఆంధ్రమునకు సంస్కృతప్రాకృతములు రెండును బ్రకృతులు కావున, సంస్కృత మాద్యప్రకృతియనియు, ప్రాకృతము ద్వితీయప్రకృతి యనియు, ఆంధ్రము వికృతియనియు, చెప్పఁబడును.

౪. లక్షణవిరుద్ధములైన పదములు గ్రామ్యములు. ఉ:— వస్తాడు, తెస్తాను. ఇవి ప్రయోగార్హములు గావు. అయినను మన తొల్లింటి కవీంద్రులు వాడియున్న పదములు గ్రామ్యములైనను గ్రాహ్యములే. ఉ:—కరకఁ తుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, జీవగఱ్ఱ.

౫. భాషకుం బ్రధానసాధనములు వర్ణములు; వర్ణములు పదములగును;పదములు వాక్యము లగును; వాక్యములు కావ్యములగును.

—0—

వ్యా క ర ణ ము.

౧. ఆంధ్రభాషను సలక్షణముగా వ్యవహరించుటకు ఉపయోగించువిషయములుగల శాస్త్రము ఆంధ్రవ్యాకరణ మనఁబడును.

౨. అది వర్ణపరిచ్ఛేదము, పదపరిచ్ఛేదము, వాక్యపరిచ్ఛేదము, కావ్యపరిచ్ఛేదము, అని నాలుగు భాగములు గలది.

—0—

వ ర్ణ ప రి చ్ఛే ద ము

౧. వివిధములగు ధ్వనులను వేర్వేఱ నెరింగించుకొఱకు వ్రాతయం దేర్పఱుచుకోఁబడిన గురుతులు వర్ణము లనికాని, అక్షరములనికాని, చెప్పంబడును. ఉ:—అ, ఇ, క, గ, అట్టివర్ణములను గూర్చి చెప్పునది వర్ణపరిచ్ఛేదము.

౨. వర్ణములసమూహమునకు వర్ణసమామ్నాయ మని పేరు. ఆంధ్రవర్ణసమామ్నాయమున, ఏఁబదియాఱు వర్ణములు గలవు.

అవి అచ్చులు, హల్లులు, ఉభయాక్షరములు, అని మూఁడువిధములు గలవి.

౩. అచ్చులు పదియాఱు:—అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ, ఋ, ౠ, ఌ, ౡ, ఎ, ఏ, ఐ, ఒ, ఓ, ఔ. (అచ్చులకు ప్రాణములు, స్వరములు, అనిమారుపేళ్ళు గలవు.)

౪. ఇతరవర్ణసాహాయ్యము లేకయే పూర్ణముగా నుచ్చరింపఁబడు వర్ణములు అచ్చులు. అచ్చులలో అ, ఇ, ఉ, ఋ, ఌ, ఎ, ఒ, అను నేడును హ్రస్వములు, (అనఁగా కుఱుచలు);ఆ, ఈ, ఊ, ౠ, ౡ, ఏ, ఐ, ఓ, ఔ, అను తొమ్మిదియు దీర్ఘములు (అనఁగానిడుదలు); ఎ, ఏ, ఒ, ఓ, అను నాలుగునువక్రములు (అనఁగావంకరగానుండునవి); ఐ, ఔ, అను రెండును వక్రతమములు (అనఁగా మిక్కిలివంకరగా నుండునవి.)

౫. హల్లులు ముప్పదియేడు:—క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, చ, ౘ, ఛ, జ, ౙ, ఝ, ఞ, ట, ఠ, డ, ఢ, ణ, త, థ, ద, ధ, న, ప, ఫ, బ, భ, మ, య, ర, ల, వ, శ, ష, స, హ, ళ, ఱ. (హల్లులకు వ్యంజనములు, ప్రాణులు, అనినామాంతరములు.)

౬. స్వరసహాయ్యములేక పూర్ణముగా నుచ్చరింపఁబడని వర్ణములు హల్లులు. హల్లులలో, క, చ, ౘ, ట, త, ప, అను నాఱును పరుషములు (అనఁగా కఠినాక్షరములు); గ, జ, ౙ, డ, ద, బ, అను నాఱును సరళములు (అనఁగా కఠినములు కానివి); ఖ, ఘ, ఙ, ఛ, ఝ, ఞ, ఠ, ఢ, ణ, థ, ధ, న, ఫ, భ, మ, య, ర, ల, వ, శ, ష, స, హ, ళ, ఱ. అను నిరువది యైదునుస్థిరములు. (అనఁగా నిలుకడగా నుండునవి); స్థిరములలోని నకారము ద్రుత మనఁబడును; ఖ, ఘ, ఛ, ఝ, ఠ, ఢ, థ, ధ, ఫ, భ, అను పదియు వర్గయుక్కు లనఁబడును.

౭. మఱియు హల్లులలో క, ఖ, గ, ఘ, ఙ; చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ; ట, ఠ, డ, ఢ, ణ; త, థ, ద, ధ, న; ప, ఫ, బ, భ, మ; అను నిరువదియై దును స్పర్శములు—ఇందు అయిదయిదు క్రమముగా కవర్గము చవర్గము టవర్గము తవర్గము పవర్గము అనఁబడును.—య, ర, ల, వ, అను నాలుగును అంతస్థములు; శ, ష, స, హ, అను నాలుగును ఊష్మములు.

౮. ఉభయాక్షరములుమూఁడు:—ఁ,ం,ః, ఇవి క్రమముగాఅరసున్న, నిండుసున్న, విసర్గము అని చెప్పఁబడును. (అరసున్నకు, అర్ధానుస్వారము; అర్ధబిందువు అనియు, నిండుసున్నకు, పూర్ణానుస్వారము, పూర్ణబిందువు, అనియు వేరునామములు.)

౯. అచ్చులును హల్లులు నగువర్ణములు ఉభయాక్షరములు, (హల్లులుమీఁదవలె వీనిమీఁద అచ్చులు నిలువకుండుటంజేసి యచ్చులును, అచ్చులకువలె వీనికి స్వతంత్రప్రయోగము లేమింజేసి హల్లులును, అని యెఱుంగునది.)

౧౦. ఉత్పత్తిస్థానములను బట్టి అ, ఆ, క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, హ, ః, లు, కంఠ్యములు; ఇ,ఈ,చ,ఛ,జ, ఝ, ఞ, య, శ, లు, తాలవ్యములు; ఋ,ౠ, ట, ఠ, డ, ఢ, ణ, ర, ష, ఱ,ళ, మూర్ధన్యములు; ఌ,ౡ,చ,జ, త, థ, ద, ధ, న, ల, స, లు, దంత్యములు; ఉ, ఊ, ప,ఫ,బ,భ,మ, లు, ఓష్ఠ్యములు; ఙ,ఞ,ణ,న,మ,ఁ,ం,లు, అనునాసికములు; ఎ, ఏ, ఐ, లు, కంఠ్యతాలవ్యములు; ఒ,ఓ, ఔ, లు, కంఠోష్ఠ్యములు; వ, దంతోష్ఠ్యము; అని చెప్పఁబడును.

౧౧. య, ర, ల, వ, ఈయక్షరములు లఘువులు, అలఘువులు, అని యిరుదెఱంగులు; సాధ్యమగుయకారము లఘువు. ఉ (అది + ఇట్టి=అదియిట్టి.) సాధ్య మనఁగా శాస్త్రముచేతనఁ గలిగినది. సిద్ధమగుయకార మలఘువు. ఉ:—కాయ. సిద్ధ మనఁగా శబ్దముతోడ

నుండునది. రేఫము లఘువు. ఉ:—పెరుగు. శకటరేఫ మలఘువు. ఉ:—చెఱకు. సిద్ధమగులకారము లఘువు. ఉ:—తల. సాధ్యమగు ళకార మలఘువు. ఉ:—[ఏలునుండి] ఏళులు. సాధ్యమగు ప్రథమ మీఁది వకారము లఘువు. ఉ:—(అతఁడు + పలికె=)అతఁడు వలికె. సిద్ధమగు వకార మలఘువు. ఉ:—వాఁగు.

౧౨. పైవర్ణములలో ఎ, ఒ, చ, జ, ఱ, ఁ, అను నాలును సంస్కృతమున లేవు; ఋ, ౠ, ఌ, ౡ, ఐ, ఔ, ఙ, ఞ, శ, ష, యనుపది యుంగూడ ప్రాకృతమున లేవు; ఋ, ౠ, ఌ, ౡ, ః, ఖ, ఘ, ఙ, ఛ, ఝ, ఞ, ఠ, ఢ, థ, ధ, ఫ, భ, శ, ష, అను పందొమ్మిదియునచ్చతెనుఁగున లేవు.

౧౩. అచ్చతెలుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియేను—అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ, ఎ, ఏ, ఐ, ఒ, ఓ, ఔ, ఁ, ం; క, గ, చ, చ, జ, జ, ట, డ, ణ, త, ద, న, ప, బ, మ, య, ర, ల, వ, స, హ, ఱ, ళ.

౧౪. ఇఁక, అఁట, చుఁడు, అను శబ్దములం దక్క ప్రథమప్రా స్వముమీఁద అరసున్నలేదు. ప్రాస్వముమీఁది యరసున్న వైకల్పి కముగా నిండుసున్న యగును. ఉ:—అనఁటె, అనంటె.

౧౫. అచ్చతెనుఁగున పరుషసరళములకు ముందే బిందు వుండును. ఉ:—కలఁక, వంకర, వాఁగు, వంగ.

౧౬. తెలుఁగుమాటలకు మొదల, ణ, య, ళ, వు, వూ, వొ, వో, లు లేవు.

౧౭. ఉయ్యేల, పయ్యెద, తాయెతులు, ఈమూఁడుశబ్దములఁ దక్క పదమధ్య యకారమున కెత్వము లేదు. ఉ:—కయ్యము, బయలు.

౧౮. అచ్చతెలుఁగున చ, జ, లు తాలవ్యములు, చ, జ, లు దంత్యములు. తాలవ్యములు ఇ, ఈ, ఎ,ఏ,ఐ,లంగూడియుండును. ఉ:—

చిగురు, జిగి మొ॥ దంత్యములు అ, ఆ, ఉ, ఊ, ఒ, ఓ, ఔ, లంగూడి యుండును. ఉ:—చేవి జేత మొ॥

౧౫. సంస్కృతసమములయందు ఇకారాంతము లయిన శబ్దముల ఉపధ*లగు చ, జ, వర్ణములు బహువచనమునందు దంత్యము లగును. ఉ:—వీచి, వీచులు. 'రాజు' శబ్దము మాత్రము ఏకవచనము నందు దంత్యయుక్తముగా నున్నది.

—o—

పదపరిచ్ఛేదము

౧. అర్థముగల ఏకవర్ణముకాని, వర్ణసముదాయముకాని, పదమనఁ బడును. ఉ:—అ, మా, అట, నగ, పనస; అట్టి పదములను గూర్చి చెప్పునది పదపరిచ్ఛేదము.

౨. వ్యస్తపదములనియు, సమాసపదములనియు, పదములు రెండువిధములు. పెక్కుపదములు చేరి యొక్కపదమగునది సమాస పదము:—గరళకంఠుఁడు, అలరువిల్తుఁడు. అట్లుచేరనిది వ్యస్తపదము— గరళము, కంఠము, అలరు, విల్లు.

3. సంస్కృతశబ్దములు, ప్రకృతులు, ప్రత్యయములు, అని రెండువిధములు కలవి. లోకములోని పదార్థములను, వ్యాపారము లను, తెలియఁజేయు మూలపదములు ప్రకృతులు. ప్రకృతులకు లింగము, కాలము, మొదలగు భేదములు గలుగుటకై చేర్పఁబడునవి ప్రత్యయములు. ప్రకృతులు ప్రాతిపదికములని, ధాతువులని, ఇరుదెఱఁ గులు.

౪. కొందఱిమతమున శబ్దములు మూఁడువిధములుఁగలవి. అవి నామములు, క్రియలు, అవ్యయములు. కేవలనామములు, సర్వనా మములు, అని నామములు రెండువిధములు; కేవలనామములు, విశేష్యములు, విశేషణములుఁ అని రెండుదెఱఁగులు.

*ఉపధ యనఁగా తుదివర్ణమునకు ముందుండు వర్ణము.

౫. విశేష్యములు, విశేషణములు, సర్వనామములు, క్రియలు, అవ్యయములు, అని పదము లయిదువిధములుగలవి.

విశేష్యము.

౧. మన యింద్రియములకుఁగాని, మనస్సునకుఁగాని గోచరములగు పదార్థముల పేళ్ళు విశేష్యములనఁబడును. ఉ:—పుస్తకము, కూఁత, పరిమళము, పులుసు, వేఁడిమి, యోగ్యత.

౨. సంజ్ఞావాచకములు, జాతివాచకములు, గుణవాచకములు, క్రియావాచకములు, అని విశేష్యములు నాలుగువిధములు గలవి.

౩. మనుజులు, దేశములు, పట్టణములు, పర్వతములు, నదులు మొదలగు వానిలో నొక్కొక్కదానికిఁ బెట్టఁబడిన నామములు సంజ్ఞావాచకములు. ఉ:—రాముఁడు, కోసలము, ద్వారక, నీలగిరి, గోదావరి.

౪. జంతువస్తు సముదాయములో నొక్కొక్కతరగతిలోనివానికి సామాన్యముగాఁ జెందునవి జాతివాచకములు. ఉ:—మనుజుఁడు వృక్షము, ఆవు, రాయి.

౫. వేఱువేఱుగుణముల పేళ్ళుగుణవాచకములు. ఉ:—మాధుర్యము, చేఁదు, యోగ్యత, చెడ్డతనము.

౬. భావార్థకమునందుఁ దెలుఁగున, తనము, ఱికము, ఇమి, న, ఇక, మొదలగు ప్రత్యయము లంతమునందువచ్చును. ఉ:—చిన్నతనము, కన్నెఱికము, పేరిమి, నల్లన, అగ్గలిక.

౭. మతు బర్థంబున, కాఁడు, కత్తియ, ఈఁడు, అరి, ఇ, త, ఆఁడి, అఁడు, మొదలగు ప్రత్యయములు వచ్చును. ఉ:—తేరకాఁడు,

తేరకత్తియ, అటమటీఁడు, కల్లరి, బిత్తరి, చాకిత, వగలాఁడి, వగలాఁడు.

౮. క్రియలవలనఁ గలిగినవి క్రియావాచకములు. ఉ—వండుట, వంట, వండమి: పండుట, పంట, పండమి.

౯. ధాతువులకు, క, ఇమి, ఁత, కువ, ట, టు, పము, పు, ఇక, న, బడి, గడ, ఇకి, వు, అ, అకము, డు, లోనగు ప్రత్యయములఁ జేర్చుటవలన క్రియాజన్య విశేష్యములు కలుగును,—అలుక, కలిమి, కోఁత, పెనంకువ, ఆట, వ్రేటు, తిరిపము, చూపు, కోరిక, గడన, ఏలుబడి, తీరుగడ, వినికి, మనువు, ఎండ, అమ్మకము, త్రొక్కుడు, వీనినే కృదంతములందురు.

౧౦. సంస్కృతనామములు కొన్ని యజంతములుగాను, కొన్ని హలంతములుగాను, ఉండును. లింగబోధక ప్రత్యయాదులు గలుగునప్పు డజంతశబ్దములలో మహద్వాచకముల తుది అకారమునకు ఉకార మగును:—[రామ] రాము; ఏకాక్షరశబ్దంబులకుందక్క మిగిలినవాని దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మగును—(రమా) రమ, (నదీ) నది, మా, శ్రీ; ఋకారాంతముల ఋకారమునకు అకార మగును—[భ్రాతృ] భ్రాత. హలంతములలో మకారాంతములు ద్వితీయైకవచనాంత తుల్యములు; ఇతరములు ప్రథమైకవచనాంతతుల్యములు. అందు, నకారాంతములకుఁ దక్క ప్రథమైకవచనాంతతుల్యంబుల తుది హల్లునకు ద్విత్వమును, ఉకారాగమమును, అగును—(దిక్) దిక్కు; (కకుభ్) కకుప్పు; దీర్ఘముమీఁది హల్లునకు ద్విత్వము వైకల్పికము:—[వాక్] వాకు, వాక్కు; నాంతములయు, ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యములయు, అంత్యహల్లునకు లోపంబు గలుగును—

[కర్మన్] కర్మ, [విద్వాంసమ్] విద్వాంస. (ఇట్లు లోపముం బొందు వాని కజంతంబులకుం బోలెం గార్యంబు—(విద్వాంస) విద్వాంసు)

౧౧. దేశ్యనామములు ఔపవిభక్తికాంతములు, అనౌపవిభక్తికాంతములు, అని రెండువిధములు గలవి.

౧౨. విశేష్యములకు లింగము, వచనము, విభక్తి, గలిగి యుండును.

లింగము.

౧. స్త్రీపురుషాదిజాతిభేదము లింగమనంబడును. ఆంధ్రమున మహత్తు, మహతి, అమహత్తు, అని లింగములు మూడు. మనుష్యులలోనికాని దేవతలలోనికాని పురుషులును, వారివిశేషణములును, మహత్తులు, స్త్రీలును, వారివిశేషణములును, మహతులు; తిర్యక్కులును, జడములును, వానివిశేషణములును, అమహత్తులు.

౨. సంస్కృతమున శబ్దములకే నియతము లగు లింగములు కలవుగాని, అర్థమును బట్టి లేవు. అవి, పుంలింగము, స్త్రీలింగము, నపుంసకలింగము, అని మూడు.

3. ఇకారాంతవ్యతిరిక్తములగు మహద్వాచకములకు బిందుపూర్వక డువర్ణకంబు వచ్చును:—(రామ) రాముఁడు, (శంభు) శంభుఁడు, (విధాతృ)విధాతృఁడు, మగఁడు, బల్లిదుఁడు. ఇకారాంతము.—హరి.

౪. కొన్ని యమహచ్ఛబ్దములకును మహద్విషయం దీకార్యము గలుగును:—సముద్రుఁడు, మేఘుఁడు, హిమవంతుఁడు.

౫. ఇట్టి డువర్ణకము వచ్చు మహత్తులు కాని దేశ్యపదములు పుంలింగసమము లనఁబడును.—కత్తళఁడు, పరికాండు.

౬. అకారాంతము లగు అమహద్వాచకములకు ము వర్ణకమువచ్చును,—బుక్షము, వనము, గుఱ్ఱము, పల్లము.

2

౭. మువర్ణమంతమందు వచ్చు నపుంసకవాచకములు కాని పదములు నపుంసకలింగసమము లనఁబడును.—జనము, చుట్టము.

౮. మూఁడులింగములయందును ఉకారాంత తత్సమశబ్దముల యంతమందు వువర్ణకము వచ్చును— శంభువు, వధువు వస్తువు.

౯. మహతీవాచకముల యంతమునందు, డు, ము, వు, లలో నేదియు రాదు:—సీత, వనిత, అక్క, తల్లి. ఉకారాంతములకు వు వర్ణకము మాత్రము వచ్చును:—వధువు.

౧౦. లింగబోధకము అగు డు, ము, వు, లలో నొకటిగాని యంతమందురాని స్త్రీవాచకములుకానిశబ్దములు స్త్రీలింగసమము లనఁబడును:—దూత, దొర, చరిత, మూఁత.

౧౧. ఈభాషయందు మహత్తు, మహతి, వీనిభేదమును దెలిసికొనుటకు మూఁడుమార్గములు గలవు—

౧. పదభేదమువలన.

మహత్తు.	మహతి.	మహత్తు.	మహతి.
పురుషుఁడు.	స్త్రీ.	పెనిమిటి.	పెండ్లాము.
పిత.	మాత.	మామ.	అత్త.
వరుఁడు.	వధువు.	బావ.	వదినె.

౨. అంతభేదమువలన.

బ్రాహ్మణుఁడు	బ్రాహ్మణి.	పాటుఁడు.	పాటుత.
నాయకుఁడు.	నాయిక.	వగలాఁడు.	వగలాడి.
జనకుఁడు.	జనని.	చెలికాఁడు	చెలికత్తె.

3. పూర్వమొకపదము చేర్చుటవలన.

పురుషశిశువు.	స్త్రీశిశువు.	మగపిల్ల.	ఆఁడుపిల్ల.
మగబిడ్డ.	ఆఁడుబిడ్డ.	మగశిశువు.	ఆఁడుశిశువు.

౧౨. కొన్నిశబ్దములకు మహత్తునకును, మహతికిని, ఏకరూపమే కానఁబడుచున్నది.—అసుర, ఒయారి.

వచనము.

౧. ఒకటికిని, ఒకటికంటె నెక్కువకును, కలుగుభేదము వచన మనఁబడును. ఏకవచనము, బహువచనము, అని వచనములు రెండు.

ఏకవచనము.

౨. ఒకదానిని దెలుపునది యేకవచనము—రాముఁడు. స్త్రీ. వస్తువు.

3. లింగబోధకములగు, డు, ము, వు, వర్ణకములు మూడును ఏకవచనమునందే వచ్చును.—రాముఁడు, వనము, వస్తువు. వీనిలో మువర్ణమునకు మూముడిగాని, పూర్ణబిందుపూర్వక బువర్ణకముగాని, వికల్పముగా వచ్చును.—వనము, వనమ్ము, వనంబు.

౪. 'ఇయ' అనుదానికి మారుగా ఎకారము వైకల్పికముగా వచ్చును. విడియము, విడెము, కన్నియ, కన్నె.

౫. పూర్వసూత్రములంబట్టి ఉకారాంత మహచ్ఛబ్దంబుల కేకవచనంబున, డు, వు, లలో నేదియైన వచ్చునుగాన రెండురూపములు—గురుఁడు గురువు; శంభుఁడు, శంభువు.

౬. సాంతములగు హలంతశబ్దముల కడహల్లు వైకల్పికముగా లోపించి రెండురూపము లేర్పడును.—ఉరము, ఉరస్సు; ధనువు, ధనుస్సు. మహద్వాచకములు, కడహల్లు వికల్పముగా లోపింప, ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యము లగును.—అంగిరుఁడు, అంగిరసుఁడు.

౭. ఇమనిచ్ ప్రత్యయాంతములకు ము వర్ణకము వైకల్పికముగా వచ్చును.—గరిమ, గరిమము; మహిమ, మహిమము; అణిమ, అణిమము; లఘిమ, లఘిమము.

బహువచనము.

౮. అనేకములను దెలుపునది బహువచనము.—రాములు, స్త్రీలు, వస్తువులు.

౯. సామాన్యముగా ఏకవచనరూపము తుదను లువర్ణకము చేర్చుటవలన బహువచనము నిష్పన్నమగును.—వనిత, వనితలు; నవలా, నవలాలు; భ్రాత, భ్రాతలు; దిక్కు, దిక్కులు; వనము, వనమ్ము, వనంబు వనములు, వనమ్ములు వనంబులు.

౧౦. పుంలింగబోధక మగు డువర్ణకము బహువచనము పర మగునప్పుడు లోపించును.—రాముఁడు, రాములు; గురుఁడు, గురులు; మగఁడు, మగలు. ఱేడు శబ్దమునకు లోపింపదు.—ఱేఁడులు. లింగ బోధక మనుటచే త్రాడులు, ఇత్యాదులందు లోపములేదు.

౧౧. బహువచనము పర మగునప్పుడు, ఇకారాంతశబ్దముల కొనయికారమునకు ఉకార మగును.—హరి, హరులు; కత్తి, కత్తులు; వాహిని, వాహినులు; ఇకారముపాంత్యము*గాఁ గూడ గలతెలుఁగుశబ్దముల ఉపాంత్యఇకారమునకును ఉకార మగును:— కలికి, కలుకులు. రెండక్షరముల శబ్దములకును, ర, ల, డ, లు ఉపధ లుగాఁ గలశబ్దములకును, కాదు:—జిగి, జిగులు; పందిరి, పందిరులు; పిడికిలి, పిడికిళులు; రాపిడి, రాపిడులు.

౧౨. కొన్నినువరాంతశబ్దముల నువర్ణమునకు బహువచనము పర మగునప్పుడు బిందుపూర్వక కువర్ణంబు వచ్చును.—మ్రాను, మ్రాఁకులు; కొలను కొలఁకులు కలను, కెలను, కొఱను, గవను, నెఱను, వరను, వలను, శబ్దములుకూడ నిట్టివే. ఈకువర్ణకము ఏక వచనమునందును వికల్పముగా వచ్చును:—కొలను, కొలంకు. రేను, గోను, శబ్దముల నువర్ణమునకు బిందుపూర్వక గువర్ణకం బగును.— రేఁగులు, గోఁగులు.

---

*ఉపాంత్య మనఁగాతుదివర్ణమునకు సమీపమం దుండువర్ణము.

౧౩. కొన్ని శబ్దములకు బహువచనము పర మగునప్పుడు కడ వర్ణములోపించును.—చేను, చేలు; పేను, పేలు; మీను, మీలు; రేయి, రేలు; ఱాయి, ఱాలు; వ్రాయి, వ్రాలు; వేయి, వేలు. కొన్నిటి కీలోపము వైకల్పికము.—ఆవు, ఆవులు, ఆలు; జాము, జాములు, జాలు; చుట్టము, చుట్టములు, చుట్టలు; మీసము, మీసములు, మీసలు.

౧౪. దీర్ఘపూర్వక మగులకార ముపధగాఁ గలసంస్కృతసమ మహచ్ఛబ్దంబులకు బహువచనము పర మగునప్పుడు రువర్ణకము వచ్చును.—బాలుఁడు, బాలురు: ఇట్లు కొన్ని తెలుఁగుశబ్దములకును బహువచనమున రువర్ణకము వచ్చును.—పగతుఁడు, పగతురు; అల్లుఁడు, అల్లురు.

౧౫. బహువచనము పర మగునప్పుడు ఉకారాంతశబ్దముల వువర్ణమునకు లోపము బహుళము*గా నగును.—మనువు, మనువులు; గురువు, గురువులు, గురులు; వధువు, వధువులు; తరువు, తరువులు, తరులు.

౧౬. బహువచనము పర మగునప్పుడు, డు, లు, టు, రు, వర్ణముల ఉకారమునకు లోపము వైకల్పికముగాఁ గలుగును.—గుండు, గుండులు, గుండ్లు; కాలు, కాలులు, కాళ్లు; గొంటు, గొంటులు, గొంట్లు; గోరు, గోరులు, గోర్లు.

౧౭. కొన్ని శబ్దములకు బహువచనమునం దనేకరూపములు గలవు:—

ఏకవచనము.	బహువచనము.
విలుకాఁడు.	విలుకాండ్రు, విలుకాఱు.
వేఁటకాఁడు.	వేఁటకాండ్రు, వేఁటకాఱు.
చెయువు.	చెయువులు, చెయువుఱు.
చీటి.	చీటులు, చీట్లు.

* కొన్నిచోట్లనిత్యముగాను, కొన్నిచోట్ల వికల్పముగాను, కొన్నిచోట్లమతి యొకవిధముగాను, వచ్చుట బహుళము.

ఏకవచనము.	బహువచనము.
అనఁటి.	అనఁటులు, అనంట్లు.
తూఁడు.	తూఁడులు, తూండ్లు.
వజ్రము.	వజ్రములు, వజ్రాలు.
పగడము.	పగడములు, పగడాలు.
పేరు.	పేరులు, పేళులు, పేళ్ళు.
కొడవలి.	కొడవండులు, కొడవండ్లు.
త్రాడు.	త్రాడులు, త్రాళులు, త్రాళ్ళు.
మొగిలు.	మొగిళులు, మొగిలులు, మొగిళ్ళు.
ఊరు.	ఊరులు, ఊళులు, ఊళ్ళు.
ఏఱు.	ఏఱులు, ఏళులు, ఏళ్ళు.
విల్లు.	విల్లులు, విండులు, విండ్లు.
జెట్టి.	జెట్టులు, జెట్లు.
తడి.	తడులు, తళ్లు, మొదలగునవి.

౧౭. మఱికొన్ని శబ్దములకు బహువచనము నానావిధములుగఁగలుగును.

ఏకవచనము.	బహువచనము.	ఏకవచనము.	బహువచనము.
ఆలు.	ఆండ్రు.	కూఁతురు.	కూఁతులు.
చెల్లెలు.	చెల్లెండ్రు.	పెండ్లి.	పెండ్లిండ్లు.
కోడలు.	కోడండ్రు.	రేండు.	రేండ్లు.
ముద్దరాలు.	ముద్దరాండ్రు	మఱఁదలు.	మఱదండ్రు.
గండఁడు.	గండండ్రు.	చెలియలు.	చెలియండ్రు.
మిండఁడు.	మిండండ్రు.	జవరాలు.	జవరాండ్రు.

౧౮. వస్తుస్వభావమునుబట్టి కొన్ని శబ్దములకు బహువచనము లేదు.—పైఁడి, వెండి, కేలు, మొన్న, నిన్న, రేపు, మాపు.

౨౦. ఈలాగుననే మఱికొన్ని శబ్దముల కేకవచనము లేదు.—ఇరులు, కురులు, వడ్లు, పెసలు.

౨౧. కొన్ని శబ్దముల కేకవచన బహువచనములయందు అనేక రూపములు కానఁబడుచున్నవి.—

ఏకవచనము.	బహువచనము.
దయాళుఁడు,	దయాళురు,
దయాళువు.	దయాళువులు.
రాహువు,	రాహువులు,
రాహు.	రాహులు.
పుట్టువు,	పుట్టువులు,
పుట్టు.	పుట్టులు.
సవితృఁడు,	సవితృలు,
సవిత.	సవితలు.
విధాతృఁడు,	విధాతృలు,
విధాత.	విధాతలు.
నేతృఁడు,	నేతృలు,
నేత.	నేతలు.
శుంతుఁడు,	శుంతులు,
శుంత.	శుంతలు.
అసురుఁడు,	అసురులు,
అసుర.	అసురలు.
దూతుఁడు,	దూతులు,
దూత.	దూతలు.
బిడ్డఁడు, బిడ్డ.	బిడ్డలు.
గొల్లఁడు, గొల్ల.	గొల్లలు.
జాణఁడు, జాణ	జాణలు.
వృద్ధుఁడు, వృద్ధ	వద్ధులు.
గృహస్థుఁడు, గృహస్థ.	గృహస్థులు.
చరిత,	చరితలు,
చరితము.	చరితములు.
అభిలాష,	అభిలాషలు,

ఏకవచనము.	బహువచనము.
అభిలాషము.	అభిలాషములు.
భ్రమ,	భ్రమలు,
భ్రమము.	భ్రమములు.
వధ,	వధలు,
వధము.	వధములు.
కంధరము,	కంధరములు.
కంధర	కంధరలు.
నాసికము,	నాసికములు,
నాసిక.	నాసికలు.
మిత్రుఁడు,	మిత్రులు,
మిత్రము.	మిత్రములు.
ప్రధానుఁడు,	ప్రధానులు,
ప్రధానము.	ప్రధానములు.
పాత్రుఁడు	పాత్రులు.
పాత్రము,	పాత్రములు.
హంస,	హంసలు,
హంసము.	హంసములు.
ధర్మము,	ధర్మములు,
ధర్మువు.	ధర్మువులు.
కర్మము,	కర్మములు,
కర్మువు.	కర్మువులు.
వణిక్కు,	వణిక్కులు.
వణిజుఁడు.	వణిజులు.
ఋత్విక్కు,	ఋత్విక్కులు,
ఋత్విజుఁడు	ఋత్విజులు.
భగవంతుఁడు,	భగవంతులు.
భగవానుఁడు.	భగవానులు.

ఏకవచనము.	బహువచనము.	ఏకవచనము.	బహువచనము.
హనుమంతుఁడు.	హనుమంతులు,	గరిమము.	గరిమములు,
హనుమానుఁడు.	హనుమానులు.	మహిమ,	మహిమలు,
వయస్సు,	వయస్సులు,	మహిమము.	మహిమములు,
వయసు.	వయసులు.	ఆత్మ,	ఆత్మలు,
అంగిరుఁడు,	అంగిరులు,	ఆత్ముఁడు,	ఆత్ములు,
అంగిరసుఁడు.	అంగిరసులు.	ఆత్మము.	ఆత్మములు.
ప్రచేతసుఁడు,	ప్రచేతసులు,	మనసు,	మనసులు,
ప్రచేతుండు.	ప్రచేతులు.	మనస్సు,	మనస్సులు,
స్రక్కు,	స్రక్కులు,	మనము.	మనములు.
స్రజము.	స్రజములు.	పల్లకీ,	పల్లకీలు,
గరిమ,	గరిమలు,	పల్లకి.	పల్లకులు. మొ.

విభక్తి.

౧. విశేష్యములకుగాని, సర్వనామములకుఁగాని, ఏకవాక్యమునందలి వేఱుపదముతోఁ గలుగు సంబంధమును దెలిపెడురూపము విభక్తియనంబడును.—ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థి, పంచమి, షష్టి, సప్తమి, అని విభక్తు లేడు.

౨. ద్వితీయాదివిభక్తుల ప్రత్యయములతోఁ గూడనిది ప్రథమావిభక్తి.—రాముఁడు; శంభుఁడు, శంభువు; వనము, వనమ్ము, వనంబు; వనిత; గిరి; బంటు; కన్నె; నవలా; శ్రీ. ఇదియె నామవిభక్తియనఁబడును.

3. ఎదుటివారిని బిలుచునపుడు విశేష్యములమీఁద, నుండు ప్రథమ సంబోధనప్రథమ యనంబడును.—ఓ రాముండ, ఓ రామ.

౪. సంబోధనంబున నేకవచనంబున నామంబు కడపటి ఉకా

రమునకు అకార మగును—రాముఁడ, శంభుఁడ, శంభువ; వనమ, వనమ్మ, వనంబ; బంట.

౫. సంబోధనంబున సంస్కృతనామముల లింగబోధక డువర్ణకమునకు లోపము వికల్పముగానగు.—రాముఁడ, రామ. సంస్కృతనామము లనుటచే అక్కజుఁడు, బల్లిదుఁడు, తమ్ముఁడు, మగఁడు, లోనగు తెనుగు శబ్దములయం దీలోపములేదు.—అక్కజుఁడ.

౬. ఉకారాంత సంస్కృతనామంబుల కీలోపంబు గలుగునప్పుడు కడయచ్చునకుఁ బ్లుతము వచ్చును:—శంభూ, గురూ. ప్లుతమనఁగా మూఁడుమాత్రలకాల ముచ్చరింపఁబడెడి యచ్చు.

౭. సంబోధనంబున బహువచనంబునకుఁ 'అర' అనునాగమము వచ్చును.—రాములార, బాలులార, జవరాండ్రార.

౮. సంబోధనమున అకార ఇకారములకు దీర్ఘము వైకల్పికముగానగును—రామ, రామా, రాములార, రాములారా; హరి, హరీ, తండ్రి; తండ్రీ.

౯. సంబోధ్య వాచకమునకు ముందు ఓ యనునాగమము వికల్పముగా నగును:—ఓరాముఁడ; రాముఁడ, ఓమిత్రుఁడ, మిత్రుఁడ; ఓదురాత్ముఁడ, దురాత్ముఁడ; ఓనెలఁత, నెలఁత; ఓవనమ, వనమ; ఓరాములార, రాములార, మొదలగునవి.

౧౦. ఏకవచనంబునఁ బురుషసంబోధనంబున ఓయియు, నీచత్వమిత్రత్వంబుల స్త్రీపురుష సంబోధనంబులఁ గ్రమముగా, ఓసియు, ఓరియు, వికల్పముగాఁ బూర్వాగమము లగును:—ఓయిరాముఁడ, రాముఁడ; ఓసిదురాత్మురాల, దురాత్మురాల; ఓసిచెలి, చెలి; ఓరిదురాత్మ, దురాత్మ; ఓరిమిత్రుఁడ, మిత్రుఁడ.

౧౧. అకార పూర్వకముగాని లింగబోధక డువర్ణకము తుదయందుఁగల శబ్దములకు ద్వితీయాది విభక్తుల యేకవచనములు పరమములగు నపుడు డువర్ణకము లోపించి యాచోట నివర్ణకంబు వికల్పముగా నిలుచును:—రామునిని, రాముని, రామునిచేత, రాముచేత; బల్లిదునిని, బల్లిదుని, బల్లిదునిచేత, బల్లిదుచేత; శంభునిని, శంభుని, శంభునిచేత, శంభుచేత, విధాతృనిని, విధాతృని, విధాతృనిచేత, విధాతృచేత. మొ. అకారపూర్వక మయ్యేనేని, నివర్ణకము నిత్యము:—రంగనిచేత, మగనిచేత, మొ.

౧౨. బహువచనంబున ద్వితీయాదివిభక్తులు పరంబు లగు నపుడు బహువచనమును దెలుపు తుదివర్ణముయొక్క ఉకారమునకు అకారమగును:—రాములను, రాములచేత; బాలురను, బాలుర చేత; ఆంధ్రను, ఆంధ్రచేత; త్రాళ్ళను, త్రాళ్ళచేత.

౧౩. ని, ను, ద్వితీయావిభక్తి. డువర్ణకమువచ్చు మహచ్ఛబ్దంబులకును, ఇ, ఈ, ఐ, అంతమందుఁగల పదములకును, ఏకవచనమున నివర్ణకమువచ్చును:—రామునిన్ ; * శంభునిన్, విధాతృనిన్, మగనినిన్, హరినిన్, శ్రీనిన్, మైనిన్, తక్కినచోట్ల నువర్ణకము వచ్చును:—దొరను, గురువును, విధాతను, వనమును, రాములను, హరులను.

౧౪. ని, ను, వర్ణకములు వైకల్పికముగా లోపించును:— రామున్, వనమున్.

౧౫. చేత, చే, తోడ, తో, తృతీయావిభక్తి.—రామునిచేతన్, రాముచేతన్, రాలముచేతన్. మొ.

* కై, యొక్క, లకుఁదక్క ద్వితీయాదివిభక్తుల కొనయందు ద్రుతముండును.

౧౬. కై, కొఱకు, చతుర్థీవిభక్తి:—రామునికై, రాముకై; రాములకై. మొ.

౧౭. వలన, కంటె, పంచమీవిభక్తి:—రామునివలనన్, రామువలనన్, రాములవలనన్. మొ.

౧౮. కి, కు, యొక్క, లోపల, లో, షష్ఠీవిభక్తి. నీ, మీ, లకుఁదక్క ఇకార, ఈకార, ఐకారాంతములకు ఏకవచనమునందు కివర్ణకమువచ్చును.—హరికిన్, శ్రీకిన్, మైకిన్; నీకున్, మీకున్. తక్కినచోట్లకువర్ణకమువచ్చును.—దొరకున్, రాములకున్, ఆమెకున్, ఉకార ఋకారములమీఁది కువర్ణకమునకుఁ బూర్వమున నవర్ణమాగమ * మగును.—రామునకున్, వనమునకున్, విధాతృనకున్, లోపల, లో, వర్ణకములు బహువచనమునందే వచ్చును.—రాములలోపలన్, రాములలోన్.

౧౯. అందు, న, సప్తమీవిభక్తి. అందు వర్ణకము పరమగుచో ఉకార ఋకారములకు నవర్ణమంతాగమంబగును.—రామునందున్; విధాతృనందున్ ; రాములయందున్. ఉకారాంతములగుఅమహచ్ఛబ్దంబుల కేకవచనమునందు నవర్ణకము వచ్చును:—వనమునన్, ధనువునన్, చెట్టునన్.

కొన్నిశబ్దముల విభక్తిరూపములు.

—0—

రామశబ్దము.

	ఏకవచనము.	బహువచనము.
ప్ర.	రాముఁడు.	రాములు.

---

*ఆగమ మనంగా వర్ణ మెక్కువగా వచ్చుట.

	ఏకవచనము	బహువచనము
సం. ప్ర.	ఓరాముఁడ, ఓరాముఁడా, ఓయిరాముఁడ, ఓయిరాముఁడా, ఓరామ, ఓరామా, ఓయిరామ, ఓయిరామా, రాముఁడ, రాముఁడా, రామ, రామా.	ఓయిరాములార, ఓయి రాములారా, ఓరాములార, ఓరాము లారా, రాములార, రాములారా.
ద్వి.	రామునినిన్, రామునిన్, రామున్.	రాములనున్, రాములన్.
తృ.	రామునిచేతన్, రాముచేతన్, రామునిచేన్, రాముచేన్, రామునితోడన్, రాముతోడన్, రామునితోన్, రాముతోన్.	రాములచేతన్, రాములచేన్ రాములతోడన్, రాముల తోన్,
చ.	రామునికై, రాముకై, రామునికొఱకున్, రాముకొఱకున్.	రాములకై, రాముల కొఱకున్.
పం.	రామునివలనన్, రామువలనన్, రామునికంటెన్, రాముకంటెన్.	రాములవలనన్, రాములకంటెన్.
ష.	రామునికిన్, రామునకున్, రామునియొక్క, రాముయొక్క.	రాములకున్, రాములయొక్క, రాములలోపలన్, రాములలోన్
స.	రామునియందున్, రామునందున్.	రాములయందున్, రాములందున్.

హ రి శ బ్ద ము.

ప్ర.	హరి	హరులు.
సం. ప్ర.	ఓహరి, ఓహరీ. మొ.	ఓహరులార, ఓహరులారా. మొ.
ద్వి.	హరినిన్, హరిన్.	హరులనున్, హరులన్.

పై సూత్రములఁబట్టి ఆయావిభక్తిప్రత్యయములఁ జేర్చు కొనుటవలనఁ దక్కినవిభక్తు లేర్పడును.

—o—

శంభు శబ్దము.

ప్ర. శంభుఁడు, శంభువు. శంభులు, శంభువులు.
సం. ఓశంభువ, ఓశంభుఁడా, ఓశంభువులార, ఓశంభులారా. మొ.
ఓశంభూ 3. మొ.
ద్వి. శంభువునున్, శంభువున్, శంభువులనున్, శంభువులన్,
శంభువునిన్, శంభున్. శంభులనున్, శంభులన్.

[శేష మీరీతినే యూహించునది.]

—o—

వన శబ్దము.

ప్ర. వనము, వనమ్ము, వనంబు వనములు, వనమ్ములు, వనంబులు.
సం. ప్ర.ఓవనమ, ఓవనమా. మొ. ఓవనములార, ఓవనములారా. మొ.
ద్వి. వనమునున్, వనమున్. మొ. వనములన్. మొ.

[శేషం బూహ్యంబు]

———

ఔపవిభక్తికాంతములు.

౧. విభక్తికి సహాయముగాఁ బూర్వమందు వచ్చురూపము ఉపవిభక్తి యనఁబడును. ఉపవిభక్తి ప్రత్యయము లౌపవిభక్తికములు. అవి కొనయందుఁగలవి, ఔపవిభక్తికాంతములు. నామంబులతుదనుండు, రు, లు, డు, ను, యి, మొదలయినవానికి ద్వితీయాద్యేకవచనంబులు పరమగునపుడు కొన్నియెడల ఆదేశము* గాను కొన్నియెడల ఆగమముగానువచ్చు, ఇ, టి, ంటి, తి, వర్ణము లౌపవిభక్తికములు.—

*ఆదేశమనఁగా నొకవర్ణముపోయి దానికిమాఱుగా మఱియొకవర్ణము వచ్చుట.

ప్రథమావి.	ఔపవి.	ద్వితీయాదివి.			
ఊరు	ఊరి	ఊరి(నిన్,	చేతన్,	తోడన్,	మొ.)
కాలు	కాలి	కాలి(నిన్	,,	,,	,,)
ప్రాను	ప్రాని	ప్రాని(నిన్	,,	,,	,,)
త్రాడు	త్రాటి	త్రాటి(నిన్	,,	,,	,,)
నోరు	నోటి	నోటి(నిన్	,,	,,	,,)
వేయి	వేయిటి	వేయిటి(నిన్	,,	,,	,,)
అన్ని	అన్నిటి	అన్నిటి(నిన్	,,	,,	,,)
కన్ను	కంటి	కంటి(నిన్	,,	,,	,,)
విల్లు	వింటి	వింటి(నిన్	,,	,,	,,)
అఱ్ఱు	అఱితి	అఱితి(నిన్	,,	,,	,,)
గొఱ్ఱు	గొఱితి	గొఱితి(నిన్	,,	,,	,,)
గోయి	గోతి	గోతి(నిన్	,,	,,	,,)
చేయి	చేతి	చేతి(నిన్	,,	,,	,,)

౨. గోయి మొదలగువాని కీరూపము బహువచనము పరమగునపుడు నయితమువచ్చును:—గోతులు, గోతులను, గోతుల చేతన్. మొ.

3. ఔపవిభక్తికములలోఁ గొన్నిటికి వైకల్పికముగాఁ దృతీయాసప్తముల కత్వమాదేశమగును:—

ప్ర. వి.	తృ. వి.	స. వి.
ఊరు	ఊరన్	ఊరన్.
త్రాడు	త్రాటన్	త్రాటన్.
వేయి	వేయిటన్	వ్రేయిటన్.
కన్ను	కంటఁ	కంటన్.
అఱ్ఱు	అఱుతఁ	అఱుతఁ.
చేయి	చేతన్	చేతఁ.

ఔపవిభక్తికాంతము.

కన్ను శబ్దము.

ఏక.	బహు.
ప్ర. కన్ను.	కన్నులు.
ద్వి. కంటినిన్, కంటిన్.	కన్నులనున్, కన్నులన్.
తృ. కంటిచేతన్, కంటిచేన్,	కన్నులచేతన్, కన్నులచేన్,
కంటితోడన్, కంటితోన్, కంటన్.	కన్నులతోడన్, కన్నులతోన్.
చ. కంటికొఱకున్, కంటికై.	కన్నులకొఱకున్, కన్నులకై.
ప. కంటివలనన్, కంటికంటెన్.	కనులవలనన్, కన్నులకంటెన్.
ష. కంటికిన్, కంటియొక్క.	కన్నులకున్, కన్నులయొక్క.
	కనులలోపలన్, కన్నులలోన్.
స. కంటన్, కంటియందున్.	కన్నులయందున్, కన్నులందున్.

విశేషణము.

౧. విశేష్యముల ధర్మములను దెలుపుపదములు విశేషణములనఁబడును.

౨. గుణవాచకములు, సంఖ్యావాచకములు, క్రియావాచకములు; అని విశేషణములు మూఁడువిధములు.

3. విశేష్యములగుణములను దెలుపునవి గుణవిశేషణములు.— తెల్ల, మంచి, నిగు. [రూపము, రసము స్పర్శము, మొదలగునవి గుణములు.]

౪. ప్రాయికముగాఁ దెనుఁగు విశేషణములు స్త్రీలింగసమములయి యుండునుగాన, అవి లింగవచనాదిభేదము లేక యెల్లవిశేష్యములకును ముందు ప్రయోగింపఁబడును.— పెద్దమనుష్యుఁడు మంచిపడఁతి, చిన్నపలక, నల్లమృగములు.

౫. విశేష్యములు పరము లగునప్పుడు అకారాంత గుణవాచకంబుల తుదను నివర్ణకము బహుళముగావచ్చును.—నల్లకోక, నల్లనికోక; చక్కనిబాలుఁడు; చిన్నపుస్తకము.

౬. ముపర్ణాంత విశేషణముల ముపర్ణమునకు విశేష్యము పరమగునప్పుడు పువర్ణకముగాని, పూర్ణబిందు పూర్వక పువర్ణకముకాని, అగును.—సరసము + మాట = సరసపుమాట, సరసంపుమాట.

౭. సంఖ్యను దెలుపునవి సంఖ్యావాచకములు.—రెండు, యిద్దఱు.

౮. సంఖ్యార్థకములు, సంఖ్యేయార్థకములు, పూరణార్థకములు, అని సంఖ్యావాచకములు మూఁడు విధములు. రెండు, మూఁడు, మొదలగునవి సంఖ్యార్థకములు; ఇద్దఱు, ముగ్గురు, మొదలగునవి సంఖ్యేయార్థకములు; రెండవ, మూఁడవ, మొదలగునవి పూరణార్థకములు.

౯. క్రియలవలనం గలిగినవి క్రియావాచకవిశేషణములు.—కొట్టుచున్న; కొట్టిన; కొట్టఁగల; కొట్టు, కొట్టెడు, కొట్టెడి.

౧౦. ఈ క్రియాజన్య విశేషణములతుదను "అట్టి" అనునది వైకల్పికముగాఁ జేర్పంబడును.—కొట్టుచున్నట్టి, కొట్టుచున్న; కొట్టినట్టి, కొట్టిన, మొ.

౧౧. క్రియావాచకములకుఁదక్క మిగిలిన విశేషణములకు, ఐన, అగు, ఔ, అను క్రియాజన్యవిశేషణములు వైకల్పికముగా నంతాగమంబు లగును.—నిగ్గైన, నిగ్గగు, నిగ్గౌ (చెక్కులు), నిగ్గు (చెక్కులు)

౧౨. లింగబోధక ప్రత్యయములతోఁ గూడిన విశేషణముల కీయాగమంబులు నిత్యముగా నగును.—యోగ్యుఁడగు పురుషుఁడు, మృదువగువస్తువు, అందమగుపదార్థము.

౧౩. ఒకానొకచోఁ గొన్ని విశేష్యములు విశేషణములుగా వాడఁబడును.—పసిఁడికంచము, వెండిపళ్లెము, రాగిచెంబు. [ఇచటఁ బసిఁడి మొదలగువిశేష్యములు విశేషణములుగా వాడఁబడినవి.]

—(o)—

సర్వనామములు.

౧. విశేష్యములపునరుక్తిని నివారించుటకయి వానికిమాఱుగా బ్రయోగింపఁబడు పదములు సర్వనామము లనఁబడును.

౨. సర్వనామములు విశేష్యములకుమాఱుగా నుపయోగింపఁ బడునవికాన విశేష్యములకుం బోలె లింగవిభక్తివచనములు వానికిని గలుగును. సంబోధన ప్రథమమాత్ర ముండదు. విశేషణములతోఁ గూడియుండునపుడు సంబోధన ప్రథమయు నగును—ఓచిన్నవాఁడ, ఓచిన్నదాన.

౩. పురుషబోధక సర్వనామములు, సంబంధ సర్వనామములు, ప్రశ్నవాచక సర్వనామములు, విశేషణ సర్వనామములు, అని సర్వనామములు నాలుగువిధములు.

౪. పురుషములను దెలుపునవి పురుషబోధక సర్వనామములు ప్రథమపురుషము, మధ్యమపురుషము, ఉత్తమపురుషము, అని పురుషములుమూఁడు.

౫. ప్రథమ పురుషమునం దక్క లింగభేదములేదు. ప్రథమ పురుషమునందు, వాఁడు, వీఁడు పుంలింగము; అది, యిది, స్త్రీలింగమును నపుంసకలింగమును. నీవు, మధ్యమపురుషము. నేను, ఉత్తమ పురుషము.

౬. పురుషత్రయ సర్వనామము లిట్లురూపనిష్పత్తిఁ జెందును.

పురు. లిం విభ.	ఏక.	బహు.
ప్ర. పుం ప్ర.	వాఁడు. వీఁడు	వాండ్రు, వారు, వారలు. వీండ్రు, వీరు, వీరలు.
,, ,, ద్వి.	వానిన్ వీనిన్	వారిన్, వారలన్, వాండ్రన్. వీరిన్, వీరలన్, వీండ్రన్.
,, ,, తృ.	వానిచేతన్. మొ. వీనిచేతన్. మొ.	వారిచేతన్. మొ. వీరిచేతన్. మొ.
,, స్త్రీ. ప్ర.	అది ఇది	వారు, వారలు. వీరు, వీరలు.
,, ,, ద్వి.	దానిన్ దీనిన్	వారిన్, వారలన్. వీరిన్, వీరలన్.
,, ,, తృ.	దానిచేతన్. మొ. దీనిచేతన్. మొ.	వారిచేతన్. మొ. వీరిచేతన్. మొ.
,, న ప్ర.	అది, ఇది.	అవి, ఇవి.
,, ,, ద్వి.	దానిన్, దీనిన్.	వానిన్, వీనిన్.
,, ,, తృ.	దానిచేతన్. మొ. దీనిచేతన్. మొ.	వానిచేతన్. మొ. వీనిచేతన్. మొ.
మ. ప్ర.	నీవు, ఈవు.	మీరు, మీరలు, ఈరు, ఈరలు.
,, ద్వి.	నిన్నున్, నినున్.	మిమ్ముున్, మిమున్.
,, తృ.	నీచేతన్. మొ.	మీచేతన్. మొ.
ఉ. ప్ర.	నేను, ఏను.	నేము, ఏము, మేము.
,, ద్వి.	నన్నున్, ననున్.	మమ్మున్, మమున్.
,, తృ.	నాచేతన్, మొ.	మాచేతన్. మొ.

[ఇందుఁ దృతీయయం దొక్కరూపమువలకును రూపభేద ములు వక్కాణింపఁబడినవి. తక్కినవి యూహించుకొన వలయును.]

౭ "తాను" అనునది ప్రథమపురుష సర్వనామములవున రుక్తిని మాన్పుకొఱకు వాడఁబడు నొకవిధమైన పురుషసర్వనామము—వాఁడు తాను నిన్న వచ్చినాఁడ నని చెప్పుచున్నాఁడు; అది తాను యోగ్యురాల ననుకొనుచున్నది; వారు తాము చెప్పినది నిజమందురు.

	ఏక.	బహు.
ప్రథమావి.	తాను.	తాము, తారు, తమరు.
ద్వితీయ.	తన్నున్, తనున్.	తమ్మున్, తమున్.
దృతీయాది.	తన(చేతన్. మొ.)	తమ(చేతన్. మొ.)

౮. పూజయందుఁ బ్రథమపురుషైకవచన పుంలింగమునకు అతఁడు, ఆయన, ఇతఁడు, ఈయన అనునవియు; స్త్రీలింగమునకు, ఆమె, ఆపె, ఆకె, ఈమె, ఈపె, ఈకె, అనునవియు; వచ్చును.

౯. "మనము" అనునది మధ్యమోత్తమపురుషముల కేక ముగా నుపయోగింపఁబడు నిత్యబహువచనాంతమగు సర్వనామము. "మనము" అనుదానికి నీవును నేనును నని యర్థము. దీని ప్రథమా విభక్తి, మనము; ద్వితీయ, మనలన్; తృతీయాది, మనచేతన్, మనల చేతన్. మొ.

౧౦. మధ్యమోత్తమపురుష సర్వనామముల విశేషణములకుఁ గ్రమముగా నేకవచనమున, వు, ను, లును బహువచనమున, రు, ము, లును సంతాగమంబు లగును—నీవు జాణవు, నేను జాణను. ఈయాగమంబులు పరంబు లగునపుడు ఉకారంబునకు అకార మగును.—నీవు ధన్యుడవు, నేను ధన్యుఁడను; మీరు ధన్యులరు, మేముధన్యులము. విశేషణము లికారాంతము లయ్యె నేని వాని, వు,

ను, లకు, వి, ని, క్రమముగా నగును—నీవుసుకృతివి, నేను సుకృతిని.

౧౧. ఏకవాక్యమునందలి మఱియొక నామముతోడి సంబంధమును గలిగియుండునవి సంబంధ సర్వనామములు.—ఎవఁడు తల్లిదండ్రులమాటను వినునో వాఁడు బాగుపడును. [పైవాక్యములోని "ఎవఁడు" అనునది యావాక్యమందలి "వాఁడు" అను నామముతో సంబంధించుచున్నది కాఁబట్టి సంబంధసర్వనామము.]

౧౨. ఏఁడు, ఏవాఁడు, ఎవ్వాఁడు, ఎవ్వఁడు, ఎవఁడు, ఎతఁడు, ఏతఁడు, ఏయన; ఎవ్వారిత, ఎవ్వర్త, ఎవ్వత, ఎవరిత, ఎవర్త, ఎవత, ఎవ్వారితి, ఎవ్వర్తి, ఎవతి, ఎవరితి, ఎవరిర్తి, ఎవతి, ఎవ్వారితె, ఎవ్వర్తె, ఎవ్వతె, ఎవరితె, ఎవర్తె, ఎవతె, ఎవ్వర్తుక, ఎవ్వతుక, ఎవర్తుక, ఎవతుక, ఏమె, ఏపె, ఏకె, ఏబిడ, ఏయమ; ఎది, ఏది, ఏద్ది, ఏయది, ఎయ్యది; ఇవి సంబంధసర్వనామములు. ఇందు, "ఏఁడు" మొదలగునవి మహదర్థకమునందును, "ఎవ్వారిత" మొదలగునవి మహత్యర్థకమునందును, "ఏది" మొదలగునవి యమహదర్థకమునందును వచ్చును.

౧౩. ప్రశ్నముల నడుగుటయం దుపయోగపడునవి ప్రశ్నవాచక సర్వనామములు.—ఏసంవత్సరమున నీవు జన్మించితివి? ఎవ్వఁడు రావణుని సంహరించెను?

౧౪. సంబంధ సర్వనామములు, ఏ, ఎందఱు, ఎన్ని, ప్రశ్నములయందు వాడఁబడునుగానఁ బ్రశ్నవాచక సర్వనామములు.

౧౫. సర్వనామధర్మములను విశేషణధర్మములను గూడఁ గలిగి యుండునవి విశేషణసర్వనామములు—అందఱు. [దుర్జను లందఱు నిందింతురు; దుర్జనులందరు నరులు నిందింతురు. ఇందు మొదటి వాక్యమునందు సర్వనామధర్మమును, రెండవవాక్యమునందు విశేషణ

ధర్మమును, 'అందఱు' అనుదానికిఁ గలదు కావున విశేషణసర్వ నామము.]

౧౬. నిర్దిష్టసర్వనామములు, అనిర్దిష్టసర్వనామములు, సంఖ్యా వాచకసర్వనామములు, అని విశేషణ సర్వనామములు మూఁడు విధములు.

౧౭. తమతో సంబంధించువిషయములను నిర్దేశించునవి నిర్దిష్ట సర్వనామములు.—ఆపట్టణము, ఈగ్రామము. ఆ, ఈ, అనురెండును నిర్దిష్టసర్వనామములు. (తొంటివారు వీనిని సర్వనామములుగాఁ జెప్పిరిగాని వీనియందుఁ గేవలవిశేషణధర్మమే కాన.బడుచుండుటంజేసి విశేషణము లని చెప్పుటయే మేలు.)

౧౮. సంయుక్తాక్షరములును, శ, ష, స, హ, ర, లును పరంబు లగునపుడు దక్క ఆ, ఈ, ఏ, లు తాము హ్రస్వముఁబొంది మీఁదివర్ణములకు వికల్పముగా ద్విత్వంబును బుట్టించును.—ఆకాలము, అక్కాలము; ఈకాలము, ఇక్కాలము; ఏకాలము, ఎక్కాలము; ఆశబ్దము, ఈరూపము, ఏప్రోలు.

౧౯. తమతోసంబంధించువిషయముల నిర్దేశింపనివి యనిర్దిష్ట సర్వనామములు.—పెక్కుతెగలు. అన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని, పలు, అందరు, అందఱు, ఇందఱు, కొందరు, పెక్కు, పెక్కండ్రు, పెక్కురు, పలువురు, పలుగుండ్రు, ఇవి, యనిర్దిష్టసర్వనామములు.

౨౦. సంఖ్యను జెప్పుటయందు వర్తించునవి సంఖ్యావాచక సర్వనామములు.—ఒకఁడు నిజము చెప్పెనుగాని యిద్దఱు కల్లలాడిరి. ఒక్కఁడు, ఒక్కరిత, ఒక్కటి, ఇద్దఱు, ఇరుగురు, రెండు, మూఁగురు, ముగ్గురు, ముగురు, మూఁడు, మొదలగునవి సంఖ్యావాచక సర్వ నామములు.

(ఒకఁడు మొదలగువానికి రూపభేదంబు లనేకంబులుగలవు. గ్రంథవిస్తర భీతిచే నవి యిందుదాహరింపఁ బడవయ్యెను. వాని నెల్లందక్కుంగల వ్యాకరణముల వలనను, ఆర్యవ్యవహారంబు వలనను ఎఱుంగునది.)

క్రియ.

౧. వ్యాపారమును దెలుపుపదములు క్రియ లనఁబడును.—పోషించు, కొట్టు.

౨. ధాతువులకొనయం దుకారముండును. (ప్రత్యయముల తోడ, గూడకమునుపు క్రియకు ధాతువనియు నామమునకుఁ బ్రాతిపదిక మనియు, పేళ్ళు.)

3. క్రియలు తత్సమములు, ఆచ్ఛికములు, అని రెండు దెఱఁగులుగా నుండును. అందు తత్సమక్రియల యంతమందు 'ఇంచు' ఉండును.—పోషించు. ఈయించు కొన్ని దేశ్యక్రియల యంతమందును గానఁబడు చున్నది.—ఆరగించు, ఆవులించు, తిలకించు, పరికించు, పలవించు, కొన్నితత్సమక్రియల యంతమందు ద్విరుక్త లకారముండును.—భాసిల్లు, రంజిల్లు, రాజిల్లు, వర్ధిల్లు, విలసిల్లు.

౪. గురువు లేనట్టియు యకారాంతములు కానట్టియు ధాతువుల కొకటిరెండచ్చులు గలవానికి వికల్పముగా నించునకుఁ బూర్వమున 'ఇయ్' ఆగమంబగును—భుజించు, భుజియించు; గుణించు, గుణియించు; నగించు; నగియించు.

౫. సకర్మకములు, అకర్మకములు, అని క్రియలు రెండు విధములు.

౬. కర్మమును గోరునవి సకర్మకములు.—బాలుఁడు పాఠమును జదువుచున్నాఁడు. ఇచట "చదువు" ధాతువు సకర్మకము; "పాఠము" కర్మను (క్రియవలనఁ గలుగుఫలమును పొందునది కర్మము.) కర్మమును గోరనివి యకర్మకములు— పిల్లవాఁడు పరుగెత్తుచున్నాఁడు.

౭. కర్త్రర్థకప్రయోగము, కర్మార్థక ప్రయోగము, అని సకర్మక క్రియలలో రెండుప్రయోగములు గలవు.

౮. కర్త ప్రథమగా నుండునది కర్త్రర్థకప్రయోగము— ఉపాధ్యాయుండు శిష్యుని శిక్షించెను. ఇచట "ఉపాధ్యాయుఁడు" కర్త. (ధాత్వర్థ వ్యాపారమునకు ఆశ్రయమైనది కర్త.) కర్మము ప్రథమగా నుండునది కర్మార్థక ప్రయోగము—శిష్యుఁడు ఉపాధ్యాయునిచేత శిక్షింపఁబడెను.

౯. సమాపకములు, అసమాపకములు, అని క్రియ లన్నియు రెండువిధములు. సమాపకములనఁగా ముగిసినవి—కొట్టుచున్నాఁడు. అసమాపకములనఁగా ముగియనివి—కొట్టి.

౧౦. స్వార్థకము, ప్రార్థనార్థకము, ఆశీరాద్యర్థకము, అని సమాపకక్రియలు మూఁడుభాగములు గలవి.

౧౧. వర్తమానకాలము, భూతకాలము, భవిష్యత్కాలము, తదర్మార్థకము, అనిస్వార్థకమందు నాలుగుకాలములుగలవు.

౧౨. ఇపుడుజరుగుచున్న కాలమును దెలుపునది వర్తమానకాలము:—పురుగులుప్రాఁకుచున్నవి. వెనుకజరిగినకాలమును దెలుపునది భూతకాలము:—పురుగులుప్రాఁకెను. ముందురాఁబోవు కాలమును దెలుపునది భవిష్యత్కాలము:— పురుగులు ప్రాఁకఁగలవు. పైమూఁడుకాలములయందును నొకటిగానుండు స్వభావాదులను దెలుపునది తద్ధర్మము:—పురుగులు ప్రాఁకును.

౧౩. అవ్యయములు, విశేషణములు, విశేష్యములు, అని యసమాపక క్రియలు మూఁడువిధములు. తుమున్నాద్యర్థకము, క్త్వార్థకము శత్రర్థకము మొదలగునవి యవ్యయములు. ధాతువునకుఁ గ్రమముగా ద్రుతసహిత అకారమును, ఇకారమును, ద్రుతసహిత చువర్ణకమును చేర్చుటవలన తుమున్నాద్యర్థకాదులుమూఁడును నిష్పన్నములగును:—కొట్టన్ (తుమన్నాద్యర్థకము), కొట్టి (క్త్వార్థకము), కొట్టుచున్ (శత్రర్థకము). [అవ్యయములకు క్రియాకాంక్షము లని, విశేషణములకు నామాకాంక్షములని విశేష్యములకు ధాత్వర్థకాదు లని పేళ్ళు.]

౧౪. భావము, వ్యతిరేకము, అని యర్థము ననుసరించిన రెండు భేదములుగలవు. వ్యతిరేకమనఁగా క్రియయొక్క అభావము.

౧౫. కర్తలనుబట్టి క్రియలకు, ప్రథమపురుషము, మధ్యమపురుషము, ఉత్తమపురుషము, అని మూఁడుపురుషములుగలవు. ప్రథమపురుషసర్వనామమునుగాని విశేష్యమునుగాని కర్తనుగాఁ గలది ప్రథమపురుషము; మధ్యమపురుషసర్వనామమును కర్తనుగాఁగలది మధ్యమపురుషము; ఉత్తమపురుష సర్వనామమును కర్తనుగాఁగలది ఉత్తమపురుషము.

౧౬. ప్రథమపురుషమునం దక్క లింగభేదము లేదు. ప్రతి పురుషమునందును ఏకవచన బహువచన భేదము కలదు.

౧౭. మఱియుసహాయక్రియలు, స్వతంత్ర క్రియలు, న్యాసక్రియలు, అని క్రియలు ముత్తెఱంగులుగా నుండును. సహాయక్రియలకె ఉపక్రియ లని పేరు.

ఉపక్రియలు.

౧౮. కాలము మొదలగువాని నేర్పఱుచుటయందుఁ గ్రియలకు సహాయముగా వచ్చు క్రియలు ఉపక్రియ లనఁబడును. తెలుఁగున నట్టి యుపక్రియలు నాలుగు.—ఉండు, కలుగు, పడు, కొను.

ఉపక్రియల రూపనిష్పత్తి.

౧. ఉండుధాతువు.

వర్తమానకాలము.

పురుషము.	లింగము.	ఏకవచనము.	బహువచనము.
ప్ర.	పుం.	ఉన్నాఁడు.	ఉన్నారు.
,,	స్త్రీ.	ఉన్నది.	ఉన్నారు.
,,	న.	ఉన్నది.	ఉన్నవి.
మ.		ఉన్నావు.	ఉన్నారు.
ఉ.		ఉన్నాను.	ఉన్నాము.

[ఈ క్రియ యింతవఱకే యుపక్రియగా నుపయోగింపఁబడును.]

౨. కలుగుధాతువు.

వర్తమానకాలము.

ప్ర.	పుం.	కలఁడు.	కలరు.
,,	స్త్రీ	కలదు.	కలరు.
,,	న.	కలదు.	కలవు.
మ.		కలవు.	కలరు.
ఉ.		కలను.	కలము.

[ఈ క్రియయు నింతవఱకే యుపక్రియగా నుపయోగింపఁబడును.]

3. పడుధాతువు.

సమాపకములు.

స్వార్థకము; భావము.

వర్తమానకాలము.

పురు.	లిం.	ఏక.	బహు.
ప్ర.	పుం.	పడుచున్నాఁడు.	పడుచున్నారు.
,,	స్త్రీ.	పడుచున్నది.	పడుచున్నారు.
,,	న.	పడుచున్నది.	పడుచున్నవి.
మ.		పడుచున్నావు.	పడుచున్నారు.
ఉ.		పడుచున్నాను.	పడుచున్నాము.

భూతకాలము.

ప్ర.	పుం. స్త్రీ.	పడియెను, పడెను.	పడిరి.
,,	న.	పడియెను, పడెను.	పడియెను, పడెను.
మ.		పడితివి, పడితి.	పడితిరి.
ఉ.		పడితిని.	పడితిమి.

భవిష్యత్కాలము.

ప్ర.	పుం.	పడఁగలఁడు.	పడఁగలరు.
,,	స్త్రీ.	పడఁగలదు.	పడఁగలరు.
,,	న.	పడఁగలదు.	పడఁగలవు.
మ.		పడఁగలవు.	పడఁగలరు.
ఉ.		పడఁగలను.	పడఁగలము.

తద్ధర్మము.

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	పడును.	పడుదురు.
,, న.	పడును.	పడును.
మ.	పడుదువు. పడుదు.	పడుదురు.
ఉ.	పడుదును.	పడుదుము.

తద్ధర్మము. రూపాంతరము.

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	పడియెడును, పడెడును, పడియెడిని, పడెడిని.	పడియెదరు, పడెదరు.
,, న.	పడియెడును, పడెడును, పడియెడిని, పడెడిని.	పడియెడును, పడెడును. పడియెడిని, పడెడిని.
మ.	పడియెదవు, పడెదవు, పడియెదు, పడెదు.	పడియెదరు, పడెదరు.
ఉ.	పడియెదను, పడెదను.	పడియెదము, పడెదము.

వ్యతిరేకము.

తద్ధర్మము.

ప్ర. పుం.	పడఁడు.	పడరు.
,, స్త్రీ.	పడదు.	పడరు.
,, న.	పడదు.	పడవు.
మ.	పడవు.	పడరు.
ఉ.	పడను.	పడము.

ప్రార్థనార్థకము.

౧. భావము.

	ఏ.	బ.
మ.	పడుము, పడు.	పడుఁడు, పడుఁడి.

ఉభయకర్తృకము—పడుదము.

౨. వ్యతిరేకము.

మ.	పడకుము, పడకు.	పడకుఁడు, పడకుఁడి.

ఆశీరాద్యర్థకము—పడెడున్, పడియెడున్, పడుతన్.

—o—

అసమాపకములు.

౧. క్రియాకాంక్షములు.

౧. పడి, క్త్వార్థకము.
౨. పడక, వ్యతిరేకక్త్వార్థకము.
౩. పడన్, తుమున్నాద్యర్థకము.
౪. పడుచున్, శత్రర్థకము.
౫. పడుడున్, ఆనంతర్యార్థకము.
౬. పడినన్, పడ్డన్, చేదాద్యర్థకము.

౨. నామాకాంక్షములు.

౧. పడుచున్న, వర్తమానార్థక విశేషణము.
౨. పడిన, పడ్డ, భూతార్థకవిశేషణము.
౩. పడఁగల, భవిష్యదర్థకవిశేషణము.
౪. పడు, పడియెడు, పడెడు, పడియెడి, పడెడి, తద్ధర్మార్థక విశేషణము.
౫. పడని, వ్యతిరేకార్థక విశేషణము.

౩. ధాత్వర్థకములు.

౧. పడుట, ధాత్వర్థకము.
౨. పడమి, వ్యతిరేకధాత్వర్థకము.

[దీనికి స్వతంత్రక్రియ యగునప్పుడుసయిత మీరూపములే వచ్చును.]

౮. కొనుధాతువు.

సమాపకము, స్వార్థకము.

భావము.

వర్తమానకాలము.

ప్ర. పుం.	కొనుచున్నాఁడు,	కొనుచున్నారు,
	కొన్చున్నాఁడు,	కొన్చున్నారు,
	కొంచున్నాఁడు.	కొంచున్నారు.
ప్ర. స్త్రీ.	కొనుచున్నది,	కొనుచున్నారు,
	కొన్చున్నది,	కొన్చున్నారు,
	కొంచున్నది.	కొంచున్నారు.
,, న.	కొనుచున్నది,	కొనుచున్నవి,
	కొన్చున్నది,	కొన్చున్నవి,
	కొంచున్నది.	కొంచున్నవి.
మ.	కొనుచున్నావు,	కొనుచున్నారు,
	కొన్చున్నావు,	కొన్చున్నారు,
	కొంచున్నావు.	కొంచున్నారు.
ఉ.	కొనుచున్నాను,	కొనుచున్నాము,
	కొన్చున్నాను,	కొన్చున్నాము,
	కొంచున్నాను.	కొంచున్నాము.

భూతకాలము.

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	కొనియెను, కొనెను.	కొనిరి.
,, న.	కొనియెను, కొనెను.	కొనియెను, కొనెను.
మ.	కొంటివి, కొంటి.	కొంటిరి.
ఉ.	కొంటిని.	కొంటిమి.

భవిష్యత్కాలము.

ప్ర. పుం.	కొనఁగలఁడు.	కొనఁగలరు.
,, స్త్రీ.	కొనఁగలదు.	కొనఁగలరు.
,, న.	కొనఁగలదు.	కొనఁగలవు.
మ.	కొనఁగలవు.	కొనఁగలరు.
ఉ.	కొనఁగలను.	కొనఁగలము.

---o---

తద్ధర్మము.

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	కొనును.	కొనుదురు, కొందురు, కొంద్రు, కొండురు, కొండ్రు.
,, న.	కొనును.	కొనును.
మ.	కొనుదువు, కొందువు, కొనుదు, కొందు, కొండువు, కొండు.	కొనుదురు, కొందురు, కొంద్రు, కొండురు, కొండ్రు.
ఉ.	కొనుదును, కొందును, కొండును.	కొనుదుము, కొందుము, కొండుము.

తద్ధర్మము రూపాంతరము.

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	కొనియెడును, కొనెడును, కొనియెడిని, కొనెడిని.	కొనియెదరు, కొనెదరు.
,,	కొనియెడును, కొనెడును, కొనియెడిని, కొనెడిని.	కొనియెడును, కొనెడును, కొనియెడిని, కొనెడిని.
మ.	కొనియెదవు, కొనెదవు, కొనియెదు, కొనెదు.	కొనియెదరు, కొనెదరు.
ఉ.	కొనియెదను, కొనెదను.	కొనియెదము, కొనెదము,

—◆◆◆—

వ్యతిరేకతద్ధర్మము.

ప్ర. పుం.	కొనఁడు.	కొనరు.
,, స్త్రీ.	కొనదు.	కొనరు.
,, న.	కొనదు.	కొనవు.
మ.	కొనవు.	కొనరు.
ఉ.	కొనను.	కొనము.

—౦—

ప్రార్థనార్థకము.

౧. భావము.

మ. కొనుము, కొమ్ము. కొనుఁడు, కొండు.

ఉభయకర్తృకము—కొనుదము, కొందము, కొండము.

౨. వ్యతిరేకము.

మ. కొనకుము, కొనకు. కొనకుఁడు.

—౦—

ఆశీరాద్యర్థకము—కొనియెడును, కొనెడును, కొనుతను.

—౦—

అసమాపకములు.

౧. క్రియాకాంక్షములు.

౧. కొని, క్త్వార్థకము.
౨. కొనక, వ్యతిరేకక్త్వార్థకము
౩. కొనన్, తుమున్నాద్యర్థకము
౪. కొనుచున్, కొన్చున్, కొంచున్, శత్రర్థకము.
౫. కొనుడున్, ఆనంతర్యార్థకము.
౬. కొనినన్, కొన్నన్, చేదాద్యర్థకము

---

౨. నామాకాంక్షములు.

౧. కొనుచున్న, కొన్చున్న, కొంచున్న, వర్తమానార్థకవిశేషణము.
౨. కొనిన, కొన్న, భూతార్థకవిశేషణము.
౩. కొనఁగల, భవిష్యదర్థకవిశేషణము.
౪. కొను, కొనియెడు, కొనెడు, కొనియెడి, కొనెడి, తద్ధర్మార్థకవిశేషణము.
౫. కొనని, వ్యతిరేకార్థకవిశేషణము.

౧. కొనుట, కొంట, ధాత్వర్థకము.
౨. కొనమి, వ్యతిరేక ధాత్వర్థకము.

[ఈ క్రియకును స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడునప్పుడీరూపములే వచ్చును.]

స్వతంత్ర క్రియలు.

౧. ఇంచు అంతమందుఁ గలధాతువులకు వర్తమానార్థకము భవిష్యదర్థకము, ప్రార్థనార్థకము, వ్యతిరేకార్థకము, తుమున్నర్థకము ప్రేరణార్థకము, మొదలైనవి పరంబులగునపుడు చకారంబునకు పకారం బగును.—పోషించు—పోషింపుచున్నాఁడు, పోషింపఁగలఁడు పోషింపుము. పోషింపఁడు, పోషింపన్. పోషింపించు, మొ.

పోషించు, కొట్టు, ధాతువులు.

౧. కర్త్రర్థక ప్రయోగము.

సమాపకము-స్వార్థకము.

భావము.

వర్తమాన కాలము.

౨. ధాతువుయొక్క శత్రర్థక రూపమునకు తుదను ఉండు ధాతువుయొక్క వర్తమానకాలరూపములను జేర్చుటవలన వర్తమాన కాలము నిష్పన్నమగును__

ప్ర.	పుం.	పోషించుచున్నాఁడు.	పోషించుచున్నారు.
	స్త్రీ.	పోషించుచున్నది.	పోషించుచున్నారు.
	న.	పోషించుచున్నది.	పోషించుచున్నవి.
మ.		పోషించుచున్నావు.	పోషించుచున్నారు.
ఉ.		పోషించుచున్నాను.	పోషించుచున్నాము.
ప్ర.	పుం.	కొట్టుచున్నాఁడు.	కొట్టుచున్నారు.
	స్త్రీ.	కొట్టుచున్నది.	కొట్టుచున్నారు.
	న.	కొట్టుచున్నది.	కొట్టుచున్నవి.
మ.		కొట్టుచున్నావు.	కొట్టుచున్నారు.
ఉ.		కొట్టుచున్నాను.	కొట్టుచున్నాము.

౨. భూతకాలము.

3. ప్రథమపురుషైకవచన నపుంసకలింగ బహువచనములందు ధాతువుతుదను 'ఎను' వర్ణకము చేర్పఁబడును. పుంలింగ స్త్రీలింగ బహువచనములందు రివర్ణకమును; మధ్యమపురుషైకవచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా, తివి, తిరి, వర్ణకములును; ఉత్తమ పురుషైకవచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా, తిని, తిమి, వర్ణక

ములును; క్త్వార్థకరూపము తుదను జేర్పఁబడును. తివిలోని విసర్గకము వైకల్పికముగా లోపించును:—

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	పోషించెను.	పోషించిరి.
న.	పోషించెను.	పోషించెను.
మ.	పోషించితివి, పోషించితి.	పోషించితిరి.
ఉ.	పోషించితిని.	పోషించితిమి.
ప్ర. పుం. స్త్రీ.	కొట్టెను.	కొట్టిరి.
న.	కొట్టెను.	కొట్టెను.
మ.	కొట్టితివి, కొట్టితి.	కొట్టితిరి.
ఉ.	కొట్టితిని.	కొట్టితిమి.

3. భవిష్యత్కాలము.

౪. ధాతువుయొక్క తుమున్నర్థకరూపము తుదను కలుగు ధాతువుయొక్క వర్తమానకాలరూపములను జేర్చుటవలన భవిష్యత్కాలము నిష్పన్న మగును.—

ప్ర. పుం.	పోషింపఁగలఁడు.	పోషింపఁగలరు.
స్త్రీ.	పోషింపఁగలదు.	పోషింపఁగలరు.
న.	పోషింపఁగలదు.	పోషింపఁగలవు.
మ.	పోషింపఁగలవు.	పోషింపఁగలరు.
ఉ.	పోషింపఁగలను.	పోషింపఁగలము.
ప్ర. పుం.	కొట్టఁగలఁడు.	కొట్టఁగలరు.
స్త్రీ.	కొట్టఁగలదు.	కొట్టఁగలరు.
న.	కొట్టఁగలదు.	కొట్టఁగలవు.
మ.	కొట్టఁగలవు.	కొట్టఁగలరు.
ఉ.	కొట్టఁగలను.	కొట్టఁగలము.

౮. తద్ధర్మము.

౫. ప్రథమపురుషైకవచన నపుంసకలింగ బహువచనములందు నువర్ణకమును, రూపాంతరమునందు ద్రుతసహితములగు ఎను, ఎడి, వర్ణకములును, పుంలింగ స్త్రీలింగ బహువచనములందు దురువర్ణకమును, రూపాంతరమునందు ఎదరు వర్ణకమును, మధ్యమపురుషైక వచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా, దువు, దురువర్ణకములును, రూపాంతరమునందు ఎదవు, ఎదరు, వర్ణకములును, ఉత్తమపురుషైక వచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా, దును, దుము, వర్ణకములును, రూపాంతరమునందు ఎదను, ఎదము, వర్ణకములును, ధాతువు తుదను జేర్చుటవలన తద్ధర్మార్థకము నిష్పన్నమగును.—వీనిలో మధ్యమపురుషమునందలి వువర్ణకము వైకల్పికముగా లోపించును. అప్పుడు తుదిఅకారమునకు ఉకారమగును.—

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	పోషించును.	పోషింపుదురు, పోషింతురు.
న.	పోషించును.	పోషించును.
మ.	పోషింపుదువు, పోషింపుదు.	పోషింపుదురు, పోషింతురు.*
	పోషింతువు, పోషింతు.	పోషింత్రు.
ఉ.	పోషింపుదును, పోషింతును.	పోషింపుదుము, పోషింతుము.
ప్ర. పుం. స్త్రీ.	కొట్టును.	కొట్టుదురు.
న.	కొట్టును.	కొట్టును.
మ.	కొట్టుదువు, కొట్టుదు.	కొట్టుదురు.
ఉ.	కొట్టుదును.	కొట్టుదుము.

*ఇంచునకు దువర్ణకము పరమగునప్పుడు వైకల్పికముగా చువర్ణకము లోపించి దకారమునకు తకారమగును; దానికిరువర్ణకము పరమయ్యెనేని ఉకారము వైకల్పికముగా లోపించును— పోషింత్రు, నిందింత్రు.

రూపాంతరము.

ప్ర. పుం. స్త్రీ.	పోషించెడున్, పోషించెడిన్.	పోషించెదరు.
న.	పోషించెడున్, పోషించెడిన్.	పోషించెడున్, పోషించెడిన్.
మ.	పోషించెదవు, పోషించెదు.	పోషించెదరు.
ఉ.	పోషించెదను.	పోషించెదము.
ప్ర. పుం. స్త్రీ.	కొట్టెడున్, కొట్టెడిన్.	కొట్టెదరు.
న.	కొట్టెడున్, కొట్టెడిన్.	కొట్టెడున్, కొట్టెడిన్.
మ.	కొట్టెదవు, కొట్టెదు.	కొట్టెదరు.
ఉ.	కొట్టెదను.	కొట్టెదము.

వ్య తి రే క ము.

తద్ధర్మార్థకము.

౬. ప్రథమపురుషైకవచనమునఁ బుంలింగమందు ఁడువర్ణకమును, స్త్రీలింగ నపుంసకలింగములయందు దువర్ణకమును, బహువచనమునఁ బుంలింగ స్త్రీలింగములయందు రువర్ణకమును, నపుంసకలింగమునందు వువర్ణకమును, మధ్యమపురుషైకవచన బహువచనముల యందుఁ గ్రమముగా, వు, రు, వర్ణకములును, ఉత్తమపురుషైకవచన బహువచనములయందుఁ గ్రమముగా, ను, ము, వర్ణకములును, తుమన్నర్థకరూపము తుదను జేర్చుటవలన వ్యతిరేకతద్ధర్మార్థకము నిష్పన్నమగును.—

ప్ర.	పుం.	పోషింపఁడు.	పోషింపరు.
	స్త్రీ.	పోషింపదు.	పోషింపరు.
	న.	పోషింపదు.	పోషింపవు.
మ.		పోషింపవు.	పోషింపరు.
ఉ.		పోషింపను.	పోషింపము.

ప్ర.	పుం.	కొట్టెను.	కొట్టిరి.
	స్త్రీ.	కొట్టెను.	కొట్టిరి.
	న.	కొట్టెను.	కొట్టెను.
మ.		కొట్టితివి.	కొట్టితిరి.
ఉ.		కొట్టితిని.	కొట్టితిమి.

ప్రార్థనార్థకము.

౧. మధ్యమపురుషైకవచన బహువచనములయందుఁ గ్రమముగా, ము, డు, వర్ణకములు ధాతువుతుదను చేర్చుటవలన ప్రార్థనార్థకము నిష్పన్న మగును. పురుషములు లేవు.

పురు.	ఏక.	బహు.
మ.	పోషింపుము.	పోషింపుఁడు.
మ.	కొట్టుము.	కొట్టుఁడు.

౨. ప్రార్థనార్థకమునం దుది ఉకారమునకు, అ, ఆ, ఇ, ఈ, లు వైకల్పికముగా నగును.—పోషింపుమ, పోషింపుమా, కొట్టుమి, కొట్టుమీ, పోషింపుఁడ, పోషింపుఁడా, కొట్టుఁడి కొట్టుఁడీ.

3. వ్యతిరేకార్థక మధ్యమపురుషమునకు ఎ, ఏ, ఒ, ఓ, అయ్య, అమ్మ, చేర్చుటవలనను ప్రార్థనార్థక మగును.—పోషింపవె, పోషింపవే, పోషింపవొ, పోషింపవో, కొట్టరె, కొట్టరే, పోషింపరయ్య, కొట్టరమ్మ.

ఉభయకర్తృక ప్రార్థనార్థకము.

౪. దము వర్ణకము ధాతువుతుదను చేర్చుటవలన ఉభయకర్తృకప్రార్థనార్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషింపుదము, పోషింతము; కొట్టుదము.

వ్యతిరేక, ప్రార్థనార్థకము.

౫. మధ్యమ పురుషైకవచన బహువచనములయందుఁ గ్రమముగా, కుము, కుఁడు, వర్ణకములు తుమున్నర్థక రూపము తుదను జేర్చుటవలన వ్యతిరేక ప్రార్థనార్థకము నిష్పన్న మగును. అపుడు తుమున్నర్థక రూపమందలి ద్రుతము లోపించును.

	ఏక.	బహు.
మ.	పోషింపకుము.	పోషింపకుఁడు.
మ.	కొట్టకుము.	కొట్టకుఁడు.

ఆశీరాద్యర్థకము.

౧. ద్రుతసహితములగు ఎడు, త, వర్ణకములు ధాతువు తుదను జేర్చుటవలన ఆశీరాద్యర్థకము నిష్పన్న మగును.—పోషించెడున్, పోషించుతన్, కొట్టెడున్, కొట్టుతన్.

౨. తద్ధర్మార్థకము తుదను, కాతన్, కావుతన్, కాక, వీనిని జేర్చుటవలనను ఆశీరాద్యర్థకమగును.-పోషించుఁగాతన్, పోషింతురుగావుతన్, కొట్టుదురుగాక.

౩. ప్రశ్నముల నడుగునపుడు క్రియాపదంబులమీఁద, ఆ, ఏ, లు వచ్చును.—వానిఁ బోషించితివా? వారు కొట్టిరే?

౪. క్రియాపదంబులమీఁద సందేహార్థమునందు, ఒ, ఓ, లు వచ్చును.—కొట్టునొ, కొట్టెడో.

—o—

అసమాపకములు.

౧. అవ్యయములు.

క్త్వార్థకము.

౧. ధాతువుకొనయందలి ఉకారమును ఇకారముగాఁ జేయుటవలన క్త్వార్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషించి, కొట్టి.

ఇకారము పరమగునపుడు యకారాంతధాతువుల యాకు సకారమగును.—(చేయు + ఇ) చేసి. ఈకార్యము ఎ, కొను, పరమగునపుడు సహితము కలుగును.—చేసిఁ, చేసెను, చేసెడిన్, చేసికొను.

వ్యతిరేక క్త్వార్థకము.

౨. తుమున్నర్థకరూపము తుదను కవర్ణకము చేర్చుటవలన వ్యతిరేకక్త్వార్థకము నిష్పన్నమగును. అప్పుడు ద్రుతములోపించును.—పోషింపక, కొట్టక.

తుమున్నాద్యర్థకము.

3. ధాతువుతుదను ద్రుతసహితమగు అకారము జేర్చుటవలన తుమున్నాద్యర్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషింపన్, కొట్టన్.

శత్రర్థకము.

౪. ధాతువుకొనను ద్రుతసహితమగు చువర్ణకము చేర్చుటవలన శత్రర్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషించుచున్, కొట్టుచున్.

ఆనంతర్యార్థకము.

౫. ధాతువుకొనను ద్రుతసహితమగు డువర్ణకము చేర్చుటవలన అనంతర్యార్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషింపుడున్, కొట్టుడున్

చేదాద్యర్థకము.

౬. క్త్వార్థకరూపముతుదను ద్రుత సహిత నవర్ణకము చేర్చుటవలన చేదాద్యర్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషించినన్, కొట్టినన్.

———

౨. విశేషణములు.

వర్తమానార్థక విశేషణము.

౧. శత్రర్థకరూపము తుదను ఉన్న యనునది చేర్చుటవలన వర్తమానార్థక విశేషణము నిష్పన్న మగును.—పోషింపుచున్న, కొట్టుచున్న.

భూతార్థక విశేషణము.

౨. క్త్వార్థకరూపము తుదను నవర్ణకముఁ జేర్చుటవలన భూతార్థకవిశేషణము నిష్పన్నమగును.—పోషించిన, కొట్టిన.

భవిష్యదర్థక విశేషణము.

౩. తుమున్నర్థకరూపము తుదను కల యనునది చేర్చుట వలన భవిష్యదర్థకవిశేషణము నిష్పన్నమగును.—పోషింపఁ గల, కొట్టఁగల.

తద్ధర్మార్థకవిశేషణము.

౪. ధాతువుతుదను, ఎడు, ఎడి, వర్ణకములు వైకల్పికముగాఁ జేర్చుటవలన తద్ధర్మార్థకవిశేషణము నిష్పన్నమగును.—పోషించు, పోషించెడు, పోషించెడి; కొట్టు, కొట్టెడు, కొట్టెడి.

వ్యతిరేకార్థకవిశేషణము.

౫. తుమున్నర్థకరూపము తుదను నివర్ణము చేర్చుటవలన వ్యతిరేకార్థక విశేషణము నిష్పన్నమగును.—పోషింపని, కొట్టని.

—౦—

౩. విశేష్యములు.

ధాత్వర్థకము.

౧. ధాతువుతుదను టవర్ణకము చేర్చుటవలన ధాత్వర్థకము నిష్పన్నమగును—పోషించుట, కొట్టుట.

వ్యతిరేక ధాత్వర్థకము.

౨. తుమున్నర్థకరూపము తుదను మివర్ణకము చేర్చుటవలన వ్యతిరేక ధాత్వర్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషింపమి. కొట్టమి.

—o—

కృదంతములు.

3. ధాతువులతుదను కొన్ని ప్రత్యయములను జేర్చుటవలన నేర్పడు విశేష్యములు కృదంతములనఁబడును.—ఏలిక (ఏలు), కలిమి [కలుగు], కొనఁబడి (కొను), మొ.

——

ర. కర్మార్థక ప్రయోగము.

౧. సకర్మకధాతువుల తుమన్నర్థకరూపము తుదను పడుధాతువు చేర్చుటవలన కర్మార్థకము నిష్పన్నమగును. — పోషింపఁబడు, కొట్టంబడు.

౨. సమాపకములును, అసమాపకములును, అగు పెక్కురూపములు, పడు ధాతువుయొక్క ఆయారూపములను పైయట్లు చేర్చుటవలన నేర్పడును.—పోషింపఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టఁబడుచున్నాఁడు; పోషింపఁబడి, కొట్టఁబడి, మొ.

—o—

ఆత్మనేపదార్థకము.

౧. క్రియాఫలము కర్తను జెందునపు డది యాత్మనేపదార్థకమనఁబడును. ధాతువుతుదను కొనుధాతువు చేర్చుటవలన ఆత్మనేపదార్థకము నిష్పన్న మగును. అప్పుడు ధాతువు కొనయందలి ఉకారమునకు వైకల్పికముగా ఇకార మగును.—పోషించుకొను, పోషించికొను; కొట్టుకొను, కొట్టికొను.

౨. సమాపకములును, అసమాపకములును, అగు నన్ని రూపములను ధాతువుతుదను పైయట్లు కొనుధాతువు రూపములను జేర్చుటవలన నేర్పడును. కర్త్రర్థకాదులను వెనుక చెప్పినతీరుననే యెఱుంగునది.

౧. ఆత్మనేపదకర్త్రర్థకము.

పోషించుకొనుచున్నాఁడు, పోషించికొనుచున్నాఁడు, పోషించుకొని, పోషించికొని; కొట్టుకొనుచున్నాఁడు, కొట్టికొనుచున్నాఁడు, కొట్టుకొని, కొట్టికొని. మొ.

౨. ఆత్మనేపద కర్మార్థకము.

పోషించుకొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషించికొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషించుకొనఁబడి, పోషించికొనఁబడి; కొట్టుకొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టికొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టుకొనఁబడి, కొట్టికొనఁబడి. మొ.

—o(o)o—

ప్రేరణార్థకము.

౧. మఱియొకనిచేఁ జేయించునది ప్రేరణార్థక మనఁబడును ధాతువుతుదను ఇంచు చేర్చుటవలన ప్రేరణార్థకము నిష్పన్నమగును.— పోషింపించు, కొట్టించు.

౨. సమాపకరూపములును, అసమాపకరూపములును, కర్త్రర్థకము మొదలయినవియు, పైనిచెప్పిన చొప్పున గ్రహింపవలయు.

౧. ప్రేరణకర్త్రర్థకము.

పోషింపించుచున్నాఁడు, పోషింపించి; కొట్టించుచున్నాఁడు, కొట్టించు, మొ.

౨. ప్రేరణకర్మార్థకము.

పోషింపింపఁబడుచున్నాఁడు, పోషింపింపఁబడి, కొట్టింపఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టింపఁబడి. మొ.

3. ప్రేరణాత్మనేపదకర్త్రర్థకము.

పోషింపించుకొనుచున్నాఁడు, పోషింపించికొనుచున్నాఁడు, పోషింపించుకొని, పోషింపించికొని, కొట్టించుకొనుచున్నాఁడు, కొట్టించికొనుచున్నాఁడు, కొట్టించుకొని, కొట్టించికొని. మొ.

౪. ప్రేరణాత్మనేపదకర్మార్థకము.

పోషింపించుకొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషింపించికొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషింపించుకొనఁబడి, పోషింపించికొనఁబడి; కొట్టించుకొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టించికొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టించికొనఁబడి, కొట్టించికొనఁబడి. మొ.

—)o(—

న్యూనక్రియలు.

౧. కొన్ని కాలములయందును, పురుషములయందును మాత్రము ప్రయోగింపఁబడుక్రియలు న్యూనక్రియలు.—ఒల్లఁడు, వలయుచు. మొ.

౨. 'ఒల్లఁడు' దీనికివ్యతిరేకమునందేకాని భావంబునఁ బ్రయోగములేదు; ఈప్రకారముగానె వలయుచు వలెను, వలదు, కూడును, కూడదు, మొదలగునవియుఁ గొన్నిమెడలమాత్రమె ప్రయోగింపఁబడును.

———

౧. మఱియుసాధారణక్రియలు,నిపాతనక్రియలు, అనిక్రియలు రెండువిధములు గలవి.

౨. ధాతువు తుదను ద్రుతసహిత అకారమును, ము, ఁడు, వర్ణకములను, చేర్చుటవలనఁ గ్రమముగా తుమున్నాద్యర్థకమును, ప్రార్థనార్థకమును, నిష్పన్న మగునవి సాధారణక్రియలు—

ధాతువు.	తుమున్నాద్యర్థకము.	ప్రార్థనార్థకము.
పోషించు	పోషింపన్	పోషింపుము, పోషింపుఁడు.
భరించు	భరింపన్	భరింపుము, భరింపుండు.
కొట్టు	కొట్టన్	కొట్టుము, కొట్టుఁడు.
వండు	వండన్	వండుము, వండుఁడు.

3. తుమున్నర్థకమునందును, ప్రార్థనార్థకమునందును వేఱు రూపములను బొందునవి నిపాతనక్రియలు.—

ధాతు.	తుము.	ప్రార్థ.
అగు	కాన్	కమ్ము, కండు.
వచ్చు	రాన్	రమ్ము, రండు.
చొచ్చు	చొరన్	చొరుము, చొరుండు.
చూచు	చూడన్	చూడుము, చూడుఁడు.
ఇచ్చు	ఈన్, ఈయన్, ఇయ్యన్	ఇమ్ము, ఇండు.
తెచ్చు	తేన్, తేరన్	తెమ్ము, తెండు, తేరుము, తేరుఁడు.
చచ్చు	చాన్, చావన్	చావుము, చావుఁడు.
నొచ్చు	నోన్, నోవన్, నొవ్వన్	నొవ్వుము, నొవ్వుఁడు, నోవుము, నోవుఁడు.
పోవు	పోన్, పోవన్	పొమ్ము, పొండు.
అను	అనన్, నాన్	అనుము, అనుఁడు.

ధాతు.	తుము.	ప్రార్థ.
కను	కనన్, కానన్	కనుము, కనుఁడు.
పిలుచు	పిలువన్	పిలుము, పిలుఁడు, పిలువుము, పిలువుఁడు.
లేచు	లేవన్	లెమ్ము, లెండు.
నిలుచు	నిలువన్	నిలుము, నిలుఁడు, నిలువుము, నిలువుఁడు. మొదలగునవి

ప్రేరణార్థకము.

౧. క్రియలు ప్రేరణార్థకమున, సమరూపక్రియలు, భిన్నరూప క్రియలు, అని రెండు దెరంగులు.

౨. ధాతువుతుదను ఇంచు చేర్చుటవలన నిష్పన్న మగునవి సమరూపక్రియలు.—(పోషించు) పోషింపఁచు ; (కొట్టు) కొట్టించు. అట్లుగాక వేరువేరురూపములను జెందునవి భిన్నరూప క్రియలు.— [రంజిల్లు] రంజించు; (అడఁగు) అడంచు.

భిన్నరూపక్రియల పట్టిక.

స్వార్థకము.	ప్రేరణము.	స్వార్థకము.	ప్రేరణము.
పూను	పూనుచు, పూనించు.	మాను	మానుచు, మానుపు, మానిపించు, మానించు.
తేలు	తేలుచు, తేలించు.	మను	మనుచు, మనుపు.
మగుడు	మగుడుచు, మగిడించు.	అడంగు	అడఁచు, అడఁగించు.
కుదురు	కుదురుచు, కుదిరించు.	మాయు	మాపు, మాయించు.
విను	వినుచు, వినిపించు.	కరంగు	కరఁచు, కరఁగించు.
అను	అనుపించు.	వడియు	వడుచు.
తిను	తినుపించు.	కలఁగు	కలఁచు, కలఁగించు.
కను	కనిపించు, కానిపించు.	ఉడుగు	ఉడుపు, ఉడిగించు.
మెచ్చు	మెచ్చించు, మెప్పించు.		

స్వార్థకము.	ప్రేరణము.	స్వార్థకము.	ప్రేరణము.
కడచు	కడవు.	పెరుగు	పెనుచు, పెంచు.
కుడుచు	కుడుపు, కుడిపించు.	తునుఁగు	త్రుంచు.
ఆఁగు	ఆఁచు, ఆఁపు, ఆఁగించు.	మునుఁగు	మునుచు, ముంచు.
రేఁగు	రేఁచు, రేఁపు, రేఁగించు.	చొచ్చు	చొనుపు, చొప్పించు.
పాయు	పాచు, పాపు.	బిగియు	బిగుచు, బిగియించు.
విఱుగు	విఱుచు.	చినుఁగు	చించు, చింపు.
చూచు	చూపు.	తెగు	త్రెంచు, త్రెంపు.
నేరుచు	నేరుపు.	తిరుగు	త్రిప్పు.
మేయు	మేపు.	చచ్చు	చంపు.
లేచు	లేపు.	నిలుచు	నిలువరించు, నిలుపు.
కలియు	కలుపు.	కొను	కొలుపు.
తడియు	తడుపు.	ఆఱు	ఆరుచు, ఆడించు.
తెలియు	తెలుపు.	ఓడు	ఓరుచు, ఓడించు.
అగు	కావించు.	కూడు	కూరుచు, కూడించు.
వచ్చు	రావించు, రప్పించు.	చెడు	చెఱుచు, చెఱుపు.
నొచ్చు	నొంచు, నొప్పించు.	పడు	పఱుచు.
ఉండు	ఉనుచు, ఉంచు.	వెలువడు	వెలువరించు, వెలువఱుచు మొ.
డిగు	డిగించు, డించు.		

3. ఇందుఁ గొన్నిక్రియలకుఁ బెక్కురూపంబులు కానఁబడుచున్నవి:—(మొగుడుటకు) మొగుడుచు, మొగుచు, మోడుచు, మొగిడించు ; (పోవుటకు) పుచ్చు, పనుచు, పంచు, పనుపు, అనుచు, అనుపు, అంపు.

అవ్యయములు.

౧. లింగము, వచనము, పురుషము, విభక్తి, వీనిని బొందకుండు పదములు అవ్యయములు.

౨. లాక్షణికములు, ప్రతిపదోక్తములు, అనియవ్యయములు రెండువిధములు గలవి. శాస్త్రముచేత నిష్పన్నములైనవి లాక్షణికములు. పుట్టినవి పుట్టినట్లుండునవి ప్రతిపదోక్తములు.

3. క్రియాజన్యములు, మొదలగునవి లాక్షణికములైన యవ్యయములు. తక్కినవి ప్రతిపదోక్తములు.

౪. క్త్వార్థకము, వ్యతిరేకక్త్వార్థకము, తుమున్నాద్యర్థకము, శత్రర్థకము, అనంతర్యార్థకము, చేదాద్యర్థకము, క్రియలవలనఁ గలిగిన యవ్యయములు.

౫. అగుధాతువు తుమున్నాద్యర్థకరూపమగు "కాన్" అనునది విశేషణములతోడఁ జేరి వానిని అవ్యయములఁ జేయును. అప్పుడు కవర్ణముయొక్క దీర్ఘమునకు హ్రస్వము వైకల్పికముగానగును. చక్కఁగన్, చక్కఁగాన్, పుల్లగన్, పుల్లగాన్.

౬. పదముల నొండొంటితోఁ గలుపుటకు ఉపయోగింపఁబడు పదములు సముచ్చయము లనఁబడును. సముచ్చయములు. రెండు.—యు, ను. ఇవి ద్రుతాంతములు. ఉకారాంతములమీఁద నువర్ణకమును, మిగిలినవానిమీఁద యువర్ణకమును వచ్చును— రాముఁడును సత్యయు హరియు ద్వారకకు వచ్చిరి.

—

ప్రతిపదోక్తములు.

అంత	అదిగో	అమ్మచెల్ల	అకట	ఇదిగో	ఉవ్వెత్తు
అఁట	అద్దిర	అయ్యారె	ఆహా	ఇంచుక	ఊరక
అకట	అనయము	అవుర	ఇఁక	ఇసీ	ఎంతయు
అక్కట	అమ్మకచెల్ల	ఆ!	ఇగో	ఉద్దవిడి	ఎట్టూ

ఎత్తిలి	ఓయి	కాంబోలు	తద్దయు	బలా	హో
ఎప్పటి	ఓహెూ	కావున	తఱిమిడి	బలె	హుటాహుటి
ఎల్ల	కటకట	కొలె	తర్వాత	బాపు	హోరాహోరి
ఏని	కట్టా	కోలె	తలా	బాపురె	అయ్యో
ఏల	కడు	క్రమ్మఱ	దనుక	మజ్ఝా	ఎట్టకేలకు
ఒండె	కద	గ్రక్కున	దాంక	మఱి	ఎట్టకేని
ఒకో	కదా	గ్రమ్మన	నెఱి	మిక్కిలి	హైసరె
ఒత్తిలి	కనుక	చీ	పదంపడి	మిన్నక	పోరిపోరి
ఓహో	కరము	చెఱి	పిదప	వెండియు	బోరన
ఓచెల్ల	కాని	చెల్లంబో	పిమ్మట	వెండి	మొదలగునవి.
ఓటు	కాంబట్టి	చేసి	బళి	సవి	

---

౧. ద్రుతప్రకృతికములు, కళలు అని పదము లన్నియు రెండు విధములు. ద్రుతమంతమందుం గలవి ద్రుతప్రకృతికములు. ద్రుతమంతమందురానివి కళలు.

౨. ద్రుతప్రకృతికములు—౧. ప్రథమ, కయి, యొక్క, కాక మిగిలినవిభక్తులు—గిరిని౯, దొనను౯, వనములన్; నాచేతన్, నీచే౯, వానితోడ౯, దానితో౯; మాకొఱకు౯; మీవలన౯, తనకంటె౯; హరికి౯, మనకు౯, శూరులలోపల౯, నదులలో౯; గృహమునందు౯, స్వర్గమున౯. ౨. భూతతద్ధర్మార్థక ప్రథమపురుషైకవచనములు.—వచ్చె౯, వండు౯, కొట్టెడు౯, తినియెడి౯. ౩. ఉత్తమపురుషైకవచనములు.—వినుచున్నాను, కంటి౯, చేయంగల౯, నిలుతు౯, అరిగెద౯, కన౯. ౪. ఆశీరాద్యర్థకములగు ఎడు, తవర్ణకములు.—దగ్గుడయ్యెడున్, మేలుకలుగుతన్, శుభంబగుంగా

పుత్రా. ౫. శత్రర్థకము.—చనుచున్. ౬. తుమున్నాద్యర్థకము.—ఏగన్. ౭. అనంతర్యార్థకము.—తొలఁగుచుఁ. ౮. చేదాద్యర్థకము—వర్షించినఁ. ౯. నముచ్చయములు—హరియుఁ, నేనునుఁ. ౧౦. తాను, నేను, మొదలగునవి.—తాఁజదివె, నేఁజెప్పితి, వలెఁ, పోలెన్, అయ్యున్. మొ.

౩. ద్రుతప్రకృతికములు కానివన్నియుఁ గళలు—రాముఁడు, వనము, వస్తువు, హరులు, బల్లిదునికయి, వారియొక్క, (విభక్తులు); చెప్పితివి, ఎచ్చుచున్నావు (మధ్యమపురుషక్రియలు); లేచిరి, వచ్చిరి, (రేఫాంతక్రియలు); కంటిమి, చేయుచున్నాము, (మాంతక్రియలు); చేసి, వినక, (క్త్వార్థకములు); చేయుచున్నాఁడు, చేయుచున్నది, కొట్టినవి, చేయఁగలదు, చేయఁగలఁడు, చేయఁగలరు, కొట్టఁడు, కొట్టదు, కొట్టవు, (వర్తమాన, భవిష్యత్, వ్యతిరేక, ప్రథమపురుషములు); ఇంచుక, బాపురె, ఔర, కటకట, అవుడు, ఇవుడు, ఎవుడు, ఏమి, ఎ, ఏ, ఆ, కదా, ఊరక. మొ. (అవ్యయములు)

౪. వాక్యములతుద నుండుద్రుతము వైకల్పికముగా లోపించును.—న్యాయమార్గంబున నడువవలయుఁ, నడువవలయు.

—o—

సమాసపదములు.

౧. పెక్కుపదములుకూడి యొక్కపదమగునది సమాసం బనఁబడును.—నలుగడలు, పాలకడలిపట్టి, రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు.

౨. సాంస్కృతికము, మిశ్రము, ఆచ్ఛికము, అని సమాసములు మూఁడువిధములు. సాంస్కృతికము, కేవలసంస్కృతపదములచేఁగలిగినచో సిద్ధ మనఁబడును.—తటాకోదకము ; తత్సమపదములచేఁగలిగినచో సాధ్య మనఁబడును.—తటాకంబునుదకము. తత్సమముల

కును, అచ్చతెనుంగుపదములకును కలుగునది మిశ్రము.—తటాకంబు నీరు, చెఱువునుదకము, కేవలము తెలుఁగుపదములకుఁ గలుగునది యాచ్ఛికము.—చెఱువునీరు.

౩. అవ్యయీభావము, తత్పురుషము, ద్వంద్వము, బహువ్రీహి, అని సమాసములు నాలుగువిధములు.

౪. మొదటిపదము నర్థము ప్రధానముగాఁ గలది యవ్యయీభావము.—మధ్యేసముద్రము, మీఁగాలు, పెడతల.

౫. ఉత్తరపదము నర్థము ప్రధానముగాఁ గలది తత్పురుషము.—చోరభయము, దొంగయలజడి.

౬. సమానాధికరణము, వ్యధికరణము, అని తత్పురుషము ద్వివిధము. విశేష్య విశేషణముల సమాసము సమానాధికరణము; తక్కినది వ్యధికరణము.

౭. సమానాధికరణము.—సంఖ్యావాచకము పూర్వపదముగాఁ గలది ద్విగుసమాసము.—త్రిలోకి, ముల్లోకములు, ముజ్జగములు.

౮. సంఖ్యావాచకము కానివిశేషణమునకు విశేష్యముతోడ సమాసము కర్మధారయము.-సరసవచనము, సరపుమాట, దంటమాట.

౯. ఇందు, ౧. ఉపమానము పూర్వపదముగాఁ గలది యుపమాన పూర్వపదసమాసము.—చంద్రసుందరము, చిగురుమోవి; ౨. ఉపమాన ముత్తరపదముగాఁ గలది యుపమానోత్తర పద సమాసము.—హస్తపద్మము, కేలుదమ్మి; ౩. అవధారణవాచకము పూర్వమందుఁ గలది యవధారణ పూర్వపదసమాసము.—నిశాకాంత, రేవెలఁది; ఇదియె రూపకసమాస మనఁబడును, ౪. నడిమి పదము లోపించినది మధ్యమపదలోపి సమాసము-ఛాయాద్రుమము, జవ్వాజిసెట్టి.

౧౦. వ్యధికరణము.—౧. ద్వితీయాతత్పురుషము.— కృష్ణశ్రితుఁడు, పడగదారి ; ౨. తృతీయాతత్పురుషము.—మాసపూర్వుడు, నెలతక్కువవాఁడు ; ౩. చతుర్థీతత్పురుషము.— యూపదారువు, దేవరమేలు ; ౪. పంచమీతత్పురుషము.—చోరభయము, దొంగయలుకు ; ౫. షష్ఠీతత్పురుషము.—లక్ష్మీవల్లభుఁడు, లచ్చిమగఁడు; ౬. సప్తమీతత్పురుషము.— ఈశ్వరాధీనము, మాటనేర్పరి ; ౭. ఞ్తత్పురుషము.—అజ్ఞానము.

౧౧. రెండుపదముల యర్థములును బ్రధానముగాఁ గలది ద్వంద్వసమాసము.—జననీజనకులు, తల్లిదండ్రులు.

౧౨. ఇతరపదార్థము ప్రధానముగాఁ గలది బహువ్రీహిసమాసము.—శీతకిరణుఁడు, చలివెలుఁగు.

౧౩. లుక్సమాసములు, అలుక్సమాసములు, అని సమాసములెల్ల ద్వివిధములు. విభక్తిలోపించునది లుక్సమాసము.—వృక్షమూలము, చెట్టుమొదలు.

౧౪. సమాసమందు విభక్తి లోపించును. లకారము లోపించదు.—గుణములప్రోక.

౧౫. విభక్తి లోపింపని దలుక్సమాసము.— వనేచరుఁడు, నీతోడిచెలిమి.

౧౬. సమాసమందు, చేత, తోడ, వలన, వీనియంత్య అకారమునకు ఇకారమును, అందునకు తుదను అలి యనునాగమంబును నగును.—నాచేతిపోరు, నీతోడినెయ్యము, వానివలనితప్పు, నాయందలిదయ.

౧౭. సమాసములం దంతట ద్రుతమునకు లోపము గలుగును.— ఎల్లయంశములు; ఎల్లకాలము. తలఁబ్రాలు మొదలగువానియం దీలోపము లేదు.—తలఁబ్రాలు, సేసఁబ్రాలు, ఊరఁబిచ్చుక.

పదసంధులు.

౧. పదము లొకటితో నొకటి చేరునప్పుడు కలుగు రూపభేదము సంధి యనఁబడును. అచ్సంధి, హల్సంధి, అని సంధి రెండు విధములు గలది.

అచ్సంధి.

౨. మొదటిపదము తుదియచ్చు లోపించి యచట రెండవ పదము మొదలియచ్చు నిలుచుట అచ్సంధి యనఁబడును.— రాముఁడు + అతఁడు = రాముఁడతఁడు.

3. దీర్ఘాచ్చులంతమునందుఁ గలపదములకును, ఇఁక మొదలగువానికిఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకును, తఱుచుగాసంధిరాదు. సంధి వచ్చునప్పుడు ద్రుతము లోపించును కళాశబ్దములకుసంధిరానియెడల మొదటియచ్చునకుఁ బరమందు యకారమాగమముగా వచ్చును.— మా + ఇల్లు = మాయిల్లు, చూడక + అయితి = చూడనయితి, నాకొఱకు + ఇచ్చె = నాకొఱకిచ్చె.

అకారము.

౪. అకారమునకు సంధి బహుళముగా వచ్చును.—మేన + అత్త = మేనత్త, మేనయత్త. బహుళ మనుటవలన స్త్రీవాచకములు, సంబోధనాంతములు, తత్సమములు, మొదలయిన వానికి సంధి రాదు.—నెలఁత + ఇచ్చెను = నెలఁతయిచ్చెను, రాముఁడ + ఇదిగో = రాముఁడఇదిగో, హంస + ఇది = హంసయిది.

౫. కర్మధారయమునందు, కొన్నిశబ్దములకు ఆలుశబ్దము పరమగునపుడు తుదను రేఫాగమమువచ్చును.—పేద + ఆలు = పేదరాలు గొడ్డు + ఆలు = గొడ్డురాలు. తత్సమంబుల తుది యత్వంబున కుత్వంబగును.—ధీర + ఆలు = ధీరురాలు.

ఇకారము.

౬. మధ్యమపురుష క్రియలయందు ఇకారమునకు సంధి నిత్యము.—ఏలితివి + అతని = ఏలితివతని, కొట్టితిరి + అప్పుడు = కొట్టితిరప్పుడు.

౭. ఏమి మొదలగుశబ్దముల ఇకారమునకును, ప్రథమోత్తమ పురుషములయందలి ఇకారమునకును, సంధివికల్పకము*గా వచ్చును.— ఏమి + అనెను = ఏమియనెను, ఏమనెను; వచ్చిరి + ఇప్పుడు = వచ్చిరియిప్పుడు, వచ్చిరిప్పుడు; వచ్చితిమి + అప్పుడు = వచ్చితిమియప్పుడు, వచ్చితిమప్పుడు. ఏమి, మఱి, కిషష్ఠి, అది, అవి, ఇది, ఇవి, ఏది, ఏవి, ఇవి, యేమి మొదలగునవి.

౮. తక్కినచోట్ల ఇకారమునకు సంధిరాదు.—వచ్చి + ఇచ్చెను = వచ్చియిచ్చెను; హరి + అతఁడు = హరియతఁడు.

ఉకారము.

౯. ఉకారమునకు సంధి నిత్యముగావచ్చును.—రాముఁడు + ఎక్కడ = రాముఁడెక్కడ.

౧౦. ద్రుతప్రకృతికము లగు ప్రథమేతరవిభక్తులయందును, శత్రర్థకచువర్ణకమునందును గల ఉకారమునకు సంధి వైకల్పికముగా వచ్చును.—నన్నున్ + అడిగెన్ = నన్నడిగెన్, నన్నునడిగెన్; మొ. చూచుచున్ + ఉండెను = చూచుచుండెను, చూచుచునుండెను. నన్ను

* ఒకప్పుడువచ్చి యొకప్పుడు రాకపోవుట వికల్పము.

నిన్ను, తన్ను, మమ్ము, మిమ్ము, తమ్ము, లకు ద్విత్వలోపమున సంధి లేదు.—నను నేలె, మిము నడిగె.

౧౧. కర్మధారయమునందు ఉకారమున కచ్చు పరంబగు నపుడు పరమందు టకారమాగమముగావచ్చును.—కఱకు + అమ్ము = కఱకుటమ్ము. కొన్నిచోట్ల నీయాగమము వైకల్పికము.—పేరు + ఉరము = పేరురము, పేరుటురము.

౧౨. ఉకారాంతతద్ధర్మార్థక విశేషణములకును, షష్ఠీసమాసమునందు ఉకారాంత ఋకారాంతపదములకును, అచ్చు పరమగు నప్పుడు నకారమంతాగమముగా వచ్చును.—చేయు + అతఁడు = చేయునతఁడు, వచ్చెడు + ఆతఁడు = వచ్చెడునాతఁడు ; మోము + అందము = మోమునందము, విధాతృ + ఆజ్ఞ = విధాతృనాజ్ఞ.

౧౩. వాక్యముల తుదనుండు ఉకారమునకు సంధిలేకుండుట యొకదోషముగాదు.—సర్వతీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద సమధిగమము సత్యంబుతో సమముగావు ఎఱుఁగు మెల్లధర్మములకుఁ.

౧౪. అమ్రేడితమందును * ఎడు మొదలగుశబ్దములు పరములగునపుడును అన్నియచ్చులకు సంధి నిత్యముగా వచ్చును.— ఆహా + ఆహా = ఆహాహా ; వీసె + ఎఁడు = వీసెఁడు ; తాటి + ఆకు = తాటాకు

హల్సంధి.

౧౫. ప్రథమమీఁది క, చ, ట, త, ప, లకుఁ గ్రమముగా, గ, స, డ, ద, వ, లు వికల్పముగానగును.—వాఁడు + కొట్టె = వాఁడుగొట్టె, వాఁడు కొట్టె ; అతఁడు + చేరె = అతఁడు సేరె, అతఁడు చేరె ; ఇతఁడు + చేనియె = ఇతఁడు సనియె, ఇతఁడు చేనియె ;

---

*ఆమ్రేడితమనఁగా రెండుమారు లుచ్చరింపఁబడుమాట.

వీఁడు + టక్కరి = వీఁడు డక్కరి, వీఁడు టక్కరి; ఆమె + తగవరి = ఆమె దగవరి, ఆమె తగవరి; అవి + పలికె = అది వలికె, అవి పలికె.

౧౬. ద్వంద్వసమాసమునందు పదముమీఁది క, చ, చె, ట, త, ప, లకుఁ గ్రమముగా, గ, స, స, డ, ద, వ, లు నిత్యముగా నగును.—కూరగాయలు, కాలుసేతులు, టక్కుసొక్కులు, వంపుడొంపులు, అన్నదమ్ములు, ఊరువల్లెలు.

౧౭. తెలుఁగుశబ్దములమీఁది సాంస్కృతిక పరుషములకు గ, స, డ, ద, వ, లు రావు—అతఁడుచక్రి, వాఁడుకంసుఁడు. మొ.

౧౮. ద్రుతప్రకృతికములమీఁది, క, చ, చె, ట, త, ప, లకుఁ గ్రమముగా గ, జ, జె, డ, ద, బ, లు నిత్యముగానగును. అప్పుడా ద్రుతమునకు బిందువుగాని సంశ్లేషము* గాని స్వత్వము♦గాని వచ్చును.—చూచెన్ + కమలము = చూచెఁగమలము, చూచెంగమలము, చూచెన్గమలము, చూచెనుగమలము; వచ్చెన్ + చక్రి = వచ్చెఁజక్రి, వచ్చెంజక్రి, వచ్చెన్జక్రి, వచ్చెనుజక్రి; ఏగెన్ + చేన = ఏగెఁజేన, ఏగెంజేన, ఏగెన్జేన, ఏగెనుజేన; పూనెన్ + టక్కు = పూనెఁడక్కు, పూనెండక్కు, పూనెన్డక్కు; పూనెనుడక్కు; విచ్చెన్ + తమ్మి = విచ్చెఁదమ్మి, విచ్చెందమ్మి, విచ్చెన్దమ్మి, విచ్చెనుదమ్మి; పూచెన్ + పద్మము = పూచెఁబద్మము, పూచెంబద్మము, పూచెన్బద్మము, పూచెనుబద్మము.

౧౯. ద్రుతమునకు సరళవర్ణముగాని స్థిరవర్ణముగాని పరమగు నప్పుడు లోపముగాని, సంశ్లేషముగాని, స్వత్వముగాని వచ్చును.—

*సంశ్లేషమనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁ గూడుకొనుట.

♦ద్రుతముయొక్క మొదలిరూపము స్వత్వమనఁబడును. అది నువర్ణకము.

వచ్చెన్ + గజము = వచ్చెగజము, వచ్చెన్గజము, వచ్చెనుగజము; తెచ్చెన్ + ఖడ్గము = తెచ్చెఖడ్గము, తెచ్చెన్ఖడ్గము, తెచ్చెనుఖడ్గము.

౨౦. సమాసమందు ఉకారాంతములగు స్త్రీసమశబ్దములకును, (మువర్ణకమున కాదేశము గావచ్చు) పు, ంపు, వర్ణకములకును, పరుషసరళములు పరము లగునప్పుడు ద్రుతమంతాగమముగావచ్చును. అప్పుడు ద్రుతప్రకృతికముల కెట్లట్లస్వత్వముదక్క తక్కినరూపములు వచ్చును.— చిగురు + కయిదువు = చిగురుఁగయిదువు, చిగురుంగయిదువు, చిగురున్గయిదువు; సరసపు + గుణము = సరసపుంగుణము. ఇచట ద్రుతమునకు లోపంబురాదు. ఈయాగమము తనవర్ణకము పరమగునప్పుడు అకారాంతవిశేషణములకును వచ్చును.—తెల్ల + తనము = తెల్లఁదనము, తెల్లందనము, తెల్లన్దనము.

౨౧. పడు మొదలైనవి పర మగునప్పుడు మువర్ణమునకు లోపముగాని పూర్ణబిందువుగాని వికల్పము గావచ్చును-భయము + పడు = భయపడు, భయంపడు, భయముపడు. పడు, పెట్టు, పట్టు, పఱుచు, ఇవి పడు మొదలైనవి.

౨౨. ప్రార్థనార్థక మధ్యమపురుష మువర్ణకమునకు హల్లు పరం బగునపుడు వైకల్పికముగా లోపము కలుగును.—చూడుము + రాముని = చూడురాముని, చూడుమురాముని. చూడకుము + నన్ను = చూడకునన్ను, చూడకుమునన్ను.

౨౩. అను పరమగునపుడు విసర్గమునకు లోపము గలుగును.- త్వమేవగతిః + అనిమె = త్వమేవగతియనిమె.

౨౪. అనుకరణంబునఁ గడహల్లునకు ద్విత్వ మగును.— పాయాత్ + అని = పాయాత్తని. అహమాదిశబ్దముల మకారమునకు ద్విత్వము వైకల్పికము.—దాసోహమ్ + అనిమె = దాసోహమ్మనిమె, దాసోహమనిమె.

౨౪. అనుకరణమందు ఉకారాంతనామములకు వుకారం బంతాగమం బగును.—ఇయంధేనుః + అనె=ఇయంధేనువనె.

పదపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణము.

—o—

వాక్యపరిచ్ఛేదము.

౧. ఒక క్రియతో నన్వయించుపదసముదాయము వాక్య మనంబడును. (అనఁగా, కర్తృ కర్మ క్రియలకూడికచే సంపూర్ణమైనయర్థము గలుగుపదసమూహము వాక్యము అని యర్థము.)— రాముఁడు రావణుని సంహరించెను. వాక్యములనుగూర్చి చెప్పునది వాక్య పరిచ్ఛేదము.

౨. సకర్మక ప్రయోగమునందు, (కర్త, కర్మము, క్రియ,) మూఁడును, అకర్మక ప్రయోగమునందు, (కర్త, క్రియ,) రెండును, వాక్యమునకు అవయవము లుండును.

ప్రయోగము.	కర్త.	కర్మము.	క్రియ.
సకర్మకము.	వాఁడు.	సత్యమును.	పలుకుచున్నాఁడు.
అకర్మకము.	వాఁడు.		నవ్వెను.

3. క్రియ లేనివాక్యమును ఉండును.—వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁడు. (అయిన నిట్టిచోట్లఁ గ్రియ యధ్యాహార్యమై యుండును.)

౪. ప్రతి అవయవమునందును భాగము లనేకము లుండ వచ్చును.—

కర్త.	కర్మము.	క్రియ.
యోగ్యుఁడగు	పాపమూలమైన	ఎప్పుడును
పురుషుఁడు,	కల్లను	పలుకఁడు.

[తెలుపుగా విశేషణములును వానితో నన్వయించు నవ్యయములును కర్తృ కర్మలకును, అవ్యయాదులు క్రియలకును, అంగములై యుండును.]

౫. ఒకవాక్యమునందు విశేషణము, విశేష్యము, మొదలగు వానితోఁ దుల్యముగ నుండువాక్యమునకు ఉపవాక్యమని పేరు.— ఎవఁడు మంచివాఁడుగా నుండునో వాఁడు గౌరవమును బడయును.

[పై వాక్యమునందు "ఎవఁడు మంచివాఁడుగా నుండును" "వాఁడు గౌరవమును బడయును" అను రెండువాక్యములు గలవు. వానిలో మొదటిది మంచి యనువిశేషణముతోఁ దుల్యము కావున నుపవాక్యము ; రెండవది ప్రధానవాక్యము.]

౬. సమాపకక్రియతో నన్వయించు పదసముదాయము సంపూర్ణవాక్య మనియు, అసమాపకక్రియతో నన్వయించు పదసముదాయము అసంపూర్ణవాక్యమనియు. చెప్పఁబడును.

౭. సామాన్యవాక్యములు, సంశ్లిష్టవాక్యములు, ద్వంద్వవాక్యములు, అని వాక్యములు మూఁడువిధములు.

౮. ఒక్కక్రియనుమాత్రము గలిగి యుండుసంపూర్ణవాక్యము సామాన్యవాక్య మనఁబడును.—సూర్యుఁడుదయించెను.

౯. అసంపూర్ణవాక్యముతోఁగాని, ఉపవాక్యముతోఁగాని, కూడియుండు సంపూర్ణవాక్యము సంశ్లిష్టవాక్య మనఁబడును.—సూర్యుఁ

డుదయించి పద్మములు వికసించెను; ప్రపంచము నెవఁడు సృజియించెనో మూఢుఁ డెఱుఁగఁడు.

౧౦. సముచ్చయాదికముచేఁ గలుపఁబడిన రెండుమూడు సంపూర్ణవాక్యములు గలవాక్యము ద్వంద్వవాక్య మనఁబడును.— వాఁడు సత్యమునే పలికెనుగాని జను లాతనిమాటలను విశ్వసించినవారు కారు. దీనినే మహావాక్య మందురు.

౧౧. వాక్యమునందలి పదములకుఁ గలపరస్పరసంబంధము అన్వయ మనఁబడును. సమానాధికరణాన్వయము, వ్యధికరణాన్వయము, అని యన్వయము ద్వివిధము.

౧౨. పదములకు లింగ, వచన, విభక్తి, పురుషములయందైకమత్యము గలయన్వయము సమానాధికరణాన్వయము; అట్టియైకమత్యము లేనిది వ్యధికరణాన్వయము.

సూత్రములు.

విశేష్యము.

౧. "యొక్క" తప్ప విభక్తులన్నియుఁ గ్రియలతో నన్వయించును.— రాముఁడు సీతతోఁ గొలుఁడుండెను.

౨. సంబోధన ప్రథమతక్క ప్రతిప్రథమయు నొకక్రియను జెందియుండును.—రాముఁడువచ్చెను. [ఇచట "రాముఁడు" అనునది "వచ్చెను" అనుక్రియను జెందును.] ఈప్రథమయేకర్తయనఁబడును. ఒకానొకప్పుడు క్రియాపదము లోపించియు నుండవచ్చును—వాఁడు యోగ్యుఁడు (గానున్నాఁడు)

3. ప్రతి క్రియయొక్కకర్మమును ద్వితీయావిభక్తి యందుండవలయును.—రాముఁడురావణునిఁ జంపెను. [ఇచట "చంపెను"

అను క్రియకుఁ గర్మము కావున "రావణుని" అనునది ద్వితీయా విభక్తిగానున్నది.]

౪. అచేతన వాచకము కర్మమైనప్పుడది వైకల్పికముగాఁ బ్రథమ యగును. రాముఁడు రథమెక్కెను; రాముఁడు రథము నెక్కెను.

౫. కర్మార్థక ప్రయోగమునఁ గర్తను చేత వర్ణకము వచ్చును.—రామునిచేత రావణుఁడు చంపఁబడియెను. కరణార్థమందును, హేత్వర్థ మందును, చేత, చేవర్ణకములును, సహార్థకమందును, తుల్యార్థకమందును, తోడ, తో వర్ణకములును వచ్చును.—గొడ్డలిచేతఁ జెట్టునరకెను (కరణార్థము); విద్యచేఁ గీర్తికలుగును (హేత్వర్థకము) రాజు సేనలతోడవచ్చె (సహాయార్థకము) పిరికివాఁడు స్త్రీతో సమానుఁడు (తుల్యార్థకము).

౬. సంప్రదానమున కొఱకు వర్ణకము వచ్చును—జనకుఁడు రామునికొఱకు సీతనిచ్చెను. ఇచట షష్ఠియు నగు.—జనకుఁడు రామునికి సీతనిచ్చె.

౭. అపాదానార్థమున వలన వర్ణకమును, నిర్ధారణార్థకమున కంటె వర్ణకమును, వచ్చును.—చెట్టువలన ఫలము పడెను; అపకీర్తి కంటె చావుమంచిది.

౮. సంబంధార్థకమున యొక్క వర్ణకంబును, నిర్ధారణార్థకమున లోపల, లో, వర్ణకములును వచ్చును.—విప్రునియొక్క గృహము; బాలురలో సోమరి చెడిపోవును.

౯. అధికరణార్థమున అందు, న, వర్ణకములు వచ్చును.—బీదలయందు దయయుండవలయును, పాత్రమున నీరున్నది.

వి శే ష ణ ము.

౧౦. విశేషణములు విశేష్యములతోడను, సర్వనామములతోడను, అన్వయించును.—మంచి రాముఁడు.

౧౧. విశేషణములు వానివిశేష్యములతోడ సమానములగు లింగ విభక్తి వచనములఁ గలిగియుండ వలయును.—రాముఁడు యోగ్యుఁడు; సీత యోగ్యురాలు; పాటుపడుట యోగ్యము; వారు యోగ్యులు; యోగ్యుల బాలుర మెచ్చుకొందును.

౧౨. షష్ఠ్యంత విశేషణములకు వికల్పముగాఁ బ్రథమ వచ్చును.—గుణాభిరాముఁడు రామునకు వందనము చేసెద; గుణాభిరామునకు రామునకు వందనము చేసెద.

౧౩. స్త్రీసమము లగుగాని, మువర్ణాంతములగుగాని విశేషణముల బహువచనమునకు వైకల్పికముగా నేకవచనం బగును.—పెక్కులు మాటలేల? పెక్కుమాటలేల? వానిచర్యలు చిత్రముగాఁ నున్నవి; వానిచర్యలు చిత్రములుగా నున్నవి.

౧౪. అగుధాతువువలనఁ బుట్టిన విశేషణములచే వ్యవధానము చేయఁబడినట్టి కాని, సముచ్చయములచేఁ గలుపఁ బడినట్టికాని విశేషణములకుఁ బ్రథమ వచ్చును.—శూరుఁ డగురామునిచే రావణుఁడు చంపఁబడెను; యోగ్యుఁడును ధీరుఁడునగు రామునికొఱకు జనకుఁడు కన్యనిచ్చెను.

౧౫. ఏకవచనమునందుండు రెండుమూఁడు విశేష్యముల విశేషణమునకు బహువచనంబగును.—పూజ్యులగు రాముఁడును గృష్ణుఁడును విచ్చేసిరి.

౧౬. ఒకానొకచోఁ బుంలింగ విశేషణములు కొన్ని నపుంసకసమములై యుండును.—అందమైన మనుష్యుఁడు, సుందరమైనపురుషుఁడు.

సర్వనామము.

౧౭. సర్వనామములు తాముచెందు విశేష్యములతోడఁగాని సంబంధించు నితరసర్వనామములతోడఁగాని సమానములగు లింగ వచనములను గలిగి యుండవలయును.—ఆబాలుఁడు మంచివాఁడు; వాఁడు కల్లలాడఁడు. సీతమిగులసుకుమారి; ఆయన నామెవనవాసము చేసెను. మునులు కోపముగలవారు; కారణము లేక వారితరులను శపింతురు. ఎవఁడు ధీరుఁడో వానినిబహుమానించెద. ఎవరుయోగ్యులో వారికిమేలుకలుగును. ఎవతె కష్టపడునోయామెసౌఖ్యమనుభవించును.

౧౮. వాక్యమునకు సహితము మాఱుగా సర్వనామము వాడఁబడును.—సత్రాజిత్తు కూఁతు శతధన్వున కీయకపోయెను దానం జేసి వాఁడు సత్రాజిత్తునంతంబు నొందించె.

క్రియ.

౧౯. ప్రతిక్రియయుఁ గర్తతో నన్వయించును.—వాఁడు నడిచెను. సకర్మక్రియలు కర్మలతోడఁగూడ నన్వయించును.—వాఁడు గుఱ్ఱము నెక్కెను.

౨౦. కొన్నిక్రియలకుఁ గర్మములు రెండుండును. అట్టివానికి ద్వికర్మకములని పేరు.—నిన్నొక్కటి వేఁడెదను; వారు రిపుల నాపద బెట్టిరి.

౨౧. జనులు కర్తలగునప్పుడు కర్త వైకల్పికముగా లోపించును:—వానకురియును నని చెప్పుదురు.

౨౨. ప్రతిక్రియయుఁ దనకర్తతోడ సమానమైన లింగ పురుష వచనములను గలిగియుండవలయును:—నేనుకొట్టుచున్నాను; మేము కొట్టుచున్నాము; నీవుకొట్టుచున్నావు; మీరుకొట్టితిరి; వారు కొట్టిరి; వాఁడుకొట్టఁడు; ఆమె కొట్టను.

౨౩. సముచ్చయములచే నొకటిగాఁ జేర్పబడిన కర్తలక్రియ బహువచనమునం దుండవలయును:— రాముఁడును హరియువచ్చిరి.

౨౪. ఏని, ఒండె. కాని మొదలగు వికల్పార్థములతోడఁ గూడిన కర్తలక్రియ కేకవచనంబగును.— తండ్రియేని కొడుకేని వచ్చును. మధ్యమోత్తమపురుషములతోఁ గూడినచో బహువచనమే వచ్చును:— రాముఁడొండె నీవొండె మడియుదురు; నేనుగాని వాలి గాని జయింతుము.

౨౫. అనేక మహదమహత్తులు కర్తలగునపుడు క్రియ కడ కర్తకుందగియుండును:— గుఱ్ఱమును రౌతును వచ్చిరి. రౌతును గుఱ్ఱమును వచ్చెను.

౨౬. తానుశబ్దముతోఁ, గూడినపుడు కర్తలు పెక్కులయ్యును క్రియ యేకవచనమునందే యుండును:— రాముఁడు తానును లక్ష్మణుఁడును సీతయు రథమెక్కెను.

౨౭. ప్రథమమధ్యమపురుషములు కర్తలగునపుడు మధ్యమపురుషముతోడను, మధ్యమోత్తమపురుషములు కాని ప్రథమమధ్యమోత్తమపురుషములు మూడును గాని కర్తలగునపు డుత్తమపురుషముతోడను, క్రియసంబంధించియుండవలయును— వాఁడును నీవును వచ్చితిరి; నీవును నేనును వచ్చితిమి; వాఁడును నేనును వచ్చితిమి; వాఁడును నీవును నేనును వచ్చితిమి.

౨౮. వాక్యము కర్తయగునపుడు క్రియ యేకవచనమునం దుండును.— ఈవృత్తమెట్లుద్భవించెనో తెలియదు.

౨౯. పూజార్థమునఁ గర్తలకట్ల క్రియలకును ఏకవచనము బహువచనమగును.— మదీయగురులిప్పుడ చనుదెంతురు. (మదీయగురు విప్పుడ చనుదెంచునని యర్థము.)

౩౦. వాక్యములలోని రెండువ్యతిరేకక్రియ లొకభావ క్రియతోడ సమానము లగును.—వాఁడుకొట్టకపోలేదు. (=వాఁడుకొట్టెను)

౩౧. అనేక క్రియ లేకకర్తతో నన్వయించునపుడు కడక్రియ తప్ప మిగిలినవి క్త్వార్థకములుగానుండును.—రాముఁడు కపిసేనలను గూడి, వారిధిదాఁటి, లంకఁజొచ్చి, రావణుని సంహరించెను.

౩౨. ఏక కాలమందలి వ్యాపారములను దెలుపు క్రియలనేకములు భిన్నములైనకర్తలతో నన్వయించినఁ గడదానికిఁ దక్క మిగిలిన వానికి తుమున్నర్థక రూపము వచ్చును—చిలుకలుకూయఁ, దుమ్మెదలు మ్రోయఁ, గోయిలలు రొదసేయఁ, మరుఁడువెడలెను.

అవ్యయము.

33. అవ్యయములు క్రియలతోడను. విశేషణములతోడను, ఇతరావ్యయములతోడను, అన్వయించును:—వాఁడు మిక్కిలినడుచును; వాఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడు; వాఁడు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ జదువును.

౩౪. సముచ్చయములచేత నొకటిగాఁ జేర్పఁబడిన విశేష్యములును సర్వనామములును ఒక్కవిభక్తి కలవిగా నుండవలయును:—హరియును రాముఁడును వచ్చిరి; శివునియొక్కయుఁ గేశవుని యొక్కయు గుణములను శేషుఁడును వర్ణింపఁజాలఁడు.

౩౫. కొన్నిపదములఁ దక్క వాక్యమునం దన్నిపదములను మనస్సువచ్చినచోటం బ్రయోగింపవచ్చును.—ఉపాధ్యాయుఁడు బాలురను గఠినముగాఁ గొట్టెను; బాలుర నుపాధ్యాయుఁడు కఠినముగాఁ గొట్టెను. కఠినముగా బాలుర నుపాధ్యాయుఁడుగొట్టెను; కఠినముగా నుపాధ్యాయుఁడు బాలురను గొట్టెను. మొదలగునవి.

వాక్యపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణము.

శబ్దార్థి దేశము.

ఒకవాక్యమునందలి పదముల సంబంధనిరూపణము చేయు విధము శబ్దార్థిదేశ మనఁబడును.

(వాక్యము.)

"ఒకమంచిబాలుఁడు బడికిఁ జని పాఠములను మిక్కిలి క్రమముగాఁ జదివెను; కాఁబట్టి వానికి బహుమతి దొరకెను."

ఒక—సంఖ్యార్థకవిశేషణము, బాలుఁ డనువిశేష్యముతో నన్వయించును.

మంచి—గుణవిశేషణము, బాలుఁడు అను విశేష్యముతో నన్వయించును.

బాలుఁడు—విశేష్యము, మహదర్థకము, ఏకవచనము, ప్రథమా విభక్తి, చదివె నను క్రియకుఁ గర్త.

బడికిన్—విశేష్యము, అమహదర్థకము, ఏకవచనము, షష్ఠీవిభక్తి, చని యను క్రియతో వ్యధికరణాన్వయముఁ జెందును.

చని—క్రియ, చనుధాతువు, అకర్మకము, అసమాపకము, క్త్వార్థక మైనయవ్యయము, బాలుఁ డనుకర్తతో నన్వయించును.

పాఠములను—విశేష్యము, అమహదర్థకము, బహువచనము, ద్వితీయావిభక్తి, చదివె నను క్రియకుఁ గర్మము.

మిక్కిలి—అవ్యయము, క్రమముగాన్ అను మఱియొక యవ్యయముతో నన్వయించును.

క్రమముగాన్—అవ్యయము, చదివెను అను క్రియతో నన్వయించును.

చదివెను—క్రియ, చదువుధాతువు, సకర్మకము, కర్త్రర్థక ప్రయోగము, సమాపకము, స్వార్థకము, భూతకాలము, ప్రథమపురుషము, పుంలింగము, ఏకవచనము, బాలుఁ డనుకర్తతోడను పాఠముల ననుకర్మముతోడను నన్వయించును.

వానికి — పురుషబోధకసర్వనామము, ప్రథమపురుషము, మహదర్థకము, ఏకవచనము, షష్ఠీవిభక్తి, బాలుఁ డనువిశేష్యమునకు మాఱుగా నుపయోగింపఁబడినది.

బహుమతి — విశేష్యము, అమహదర్థకము, ఏకవచనము, ప్రథమావిభక్తి, దొరకెను అను క్రియకుఁ గర్త.

దొరకెను — క్రియ, దొరకుధాతువు, అకర్మకము, సమాపకము, స్వార్థకము, భూతకాలము, ప్రథమపురుషము, నపుంసకలింగము, ఏకవచనము, బహుమతి యనుకర్తతో నన్వయించును.

—o—

కావ్యపరిచ్ఛేదము.

౧. దోషరహితములును, అలంకార సహితములును, అగు వాక్యసమూహము కావ్య మనఁబడును. కావ్యములను గూర్చి చెప్పునది కావ్యపరిచ్ఛేదము.

౨. కావ్యదోషములు మూఁడువిధములు. ౧. పదదోషములు,- అపశబ్దము, నిరర్థకము, అప్రయోజనము, శ్రుతికటువు, ఛందోభంగము, మొదలగునవి. ౨— వాక్యదోషములు,— ప్రక్రమభంగము అధిక పదికము, పునరుక్తి, విసంధి, హీనోపమము, మొదలగునవి. 3.— అర్థదోషములు,— వ్యర్థము, సంశయము, విరుద్ధము, నేయార్థము, క్లిష్టగూఢార్థము, మొదలగునవి.

3. అలంకారములు రెండువిధములు.— శబ్దాలంకారములు, అర్థాలంకారములు.

శబ్దాలంకారములు.

౧. అనుప్రాసము.— మున్నుగొన్న వర్ణమునే పలుమాఱు నుడివిన, అనుప్రాస మగును:— అక్కటటిపక్కి నిక్కంబ మన దిక్కునకు వచ్చునే నొక్కముక్కపోటునం జక్కడంచెద.

౨. యమకము.— పలుమాఱొక్క విధమయినమాటల నర్థ భేదముగల వానిని బ్రయోగించిన, యమకమగును.—మనసైన మన సైనికనికాయంబులోఁ గాయంబు గాయంబు కానివాఁడు లేఁడయ్యె.

అర్థాలంకారములు.

౧. ఉపమ.—ఉపమానోపమేయములకుఁ జక్కని పోలిక గలిగినచో నుపమాలంకారము. ఉపమానము (అధిక గుణము కల చంద్రాదికము), ఉపమేయము (పోల్పఁ బడఁదగిన ముఖాదికము), సాధారణధర్మము (ఉపమానోపమేయములకు సామాన్యమైన కాంత్యాదికము), ఉపమావాచకము (పోలికను సూచించు 'వలె' మొదలగునవి), ఈనాలిగింటికి గ్రహణముగలిగినఁ బూర్ణోపమ.—ఎక్కడఁ జూచిన నప్సరస్సమన్వితంబును సుమనోవిరాజితంబును నయి కప్పుర పుదీవి స్వర్గంబుంబోలెఁ జూడ్కికి నేడ్కగొలుపుచున్నది.

౨. ఉత్ప్రేక్ష.— ఉపమేయమునకుఁ గలిగిన యుపమాన ధర్మముంబట్టి, ఉపమేయమునుపమానముగా సంభావించుటయుత్ప్రేక్ష. ఇందు, వస్తువుకానిది వస్తువుగాను, హేతువుకానిది హేతువుగాను, ఫలముకానిది ఫలముగాను, తలఁపఁబడును.—అప్పు డప్పతంగకుల దారుణరణమరణంబుఁ దానును బతంగుండె కానఁ జూడనోపక యూఁచోటువాసి చనియెనో యనఁ బ్రభాకరుండు ప్రభ మెడలి పడమటికడలికడకు నడచి మఱుంగువడియె.

3. రూపకము.—ఉపమేయముయొక్క ధర్మము ఉపమానమునం దారోపింపఁబడి హృదయరంజక మగునది రూపకము:—పుణ్యవశంబున నిప్పటి కాశశాదనాప మృత్యుదేవతవాతఁ బడక బ్రతికితిమి.

౪. స్వభావోక్తి.—సహృదయ హృదయంగమముగానున్నది యున్నట్టుగాఁ జెప్పుట స్వభావోక్తి:— యాతాయాతగజవ్రాతపద

తలాఘాతంబులం జదిసి సమసిన శశకవిసరంబుల నాలోకించి, శశకేం ద్రునిమంత్రి బెగ్గలం బగ్గలింప రోఁజుచుం బాఱుతెంచి నిజాధీశ్వరునిం గాంచి వినయవినమితోత్తమాంగుండై నమస్కరించి తమవారికిం బాటిల్లినముప్పు చెప్పఁబోయి డగ్గుత్తికవడి కొంతవడి నోరురాక యూరకుండి యెట్టకేలకు నెలుంగు తెచ్చుకొని యిట్లనియె.

౫. అతిశయోక్తి.—ఉన్నదానికంటె నెక్కువగాఁ జెప్పుట యతిశయోక్తి.—మరాళకులాధ్యక్షుండు నిజవళక్ష పక్ష విక్షేపణ జాతవాతవేగసముద్ధూత పాంసుజాతంబు భూనభోంతరాళంబుం దిరోహించి యంతరిక్షం బలక్షితంబుగాఁ జేయఁ జనుదెంచె.

౬. అర్థాంతరన్యాసము.— ఒకవిషయమునుజెప్పి, దానిని సమర్థించుటకు విశేషముగాఁగాని సామాన్యముగాఁగాని వేఱొకవిషయమునుజెప్పుట యర్థాంతరన్యాసము.— ఇనుమునుగూడిన వేఁడి వేల్పునకు సమ్మెట పెట్లబ్బెను; హీనునిఁగూడిన మాననీయునకు లాఘవంబు గలుగునుగదా.

౭. శ్లేషము.—అనేకార్థములుగల పదములఁగూర్చి చెప్పుట శ్లేషము.—ఆపరమ హంసావతంసుండాశల జయించి నైజతేజంబెల్ల కడల వెలుంగ నొక్కనాఁడు నిజాప్తద్విజనికరపరివేష్టితుండై రాజయోగంబు మెఱయఁ బుండరీకాసనంబున సుఖాసీనుండై నిండు కొలువుండె.

౮. పద్యకావ్యము, గద్యకావ్యము, అని కావ్యము ద్వివిధము.

పద్యకావ్యము.

౧. ప్రతి పద్యమునకు నాలుగుపాదము లుండును. అనేకగణములుచేరి పాదమగును. గురులఘువుల చేరికచే గణము లేర్పడును.

౨. గురువులు:—దీర్ఘాక్షరములును, పూర్ణబిందువు, విస

ర్గము, పొల్లుహల్లు, వీనిని గూడిన వర్ణములును, సంయుక్తాక్షరమునకు ముం దూఁదిపలుకు వర్ణములును, గురువులు. గ, ఇది గురువునకుసంజ్ఞ.

౩. లఘువులు:—తక్కినవి లఘువులు. ల, ఇది లఘువునకు సంజ్ఞ.

U, ఇట్లు బాలచంద్రునివిధమున వ్రాసిన గురువనియు, |, ఇట్లు నిలువుగీఁత లాగున వ్రాసిన లఘువనియు, గ్రహింపవలెను.

U | | U U | | U | U | | U U |
[రా ముఁ డు సిం హా స న మె క్కి న్యా య ము గ౯ భూ మి

U U | | | | U | | | U U | |
పా లిం చి ప్ర జ ల దుః ఖ ము లఁ బోఁ గొ ట్టె ను.]

౪. నిసర్గగణములు, ఉపగణములు, అని గణములు రెండు విధములు.

౫. నిసర్గగణములు—ఇవి మూఁడేసి యక్షరములవలనఁ గలుగును. అందు, మూఁడుగురువులు మగణము, ఆదిగురువు భగణము, మధ్యగురువు జగణము, అంత్యగురువు సగణము, మూఁడులఘువులు నగణము, ఆదిలఘువు యగణము, మధ్యలఘువు రగణము, అంత్యలఘువు తగణము:—

U U U
శ్రీ రా మా, మగణము.

U | |
ని క డ, భగణము.

| U |
ద రం బు, జగణము.

| | U
గ దు ర౯, సగణము.

| | |
మె లఁ గు, నగణము.

| U U
మ హా త్ముల్, యగణము.

U | U
సౌ ఖ్య ము౯, రగణము.

U U |
గై కొం ద్రు, తగణము.

౬. ఉపగణములు:—సూర్యగణములు, ఇంద్రగణములు, ఉపగణములలో ముఖ్యములు. సూర్యగణములు రెండు; ఇంద్రగణములాఱు:—

౧. సూర్యగణములు.

I I I
సు ఖ ము, నగణము.

U I
పొందు. గలము.

ఇందు గలమును హగణ మనియు వాడుదురు. ఈలాగుననే లగమునకు వగణమనిపేరు.

౨. ఇంద్రగణములు.

I I I I
న ర స ఖు, నలము.

I I I U
గు ణ ము లన్, నగము.

I I U I
ప లు మా ఱు, నలము.

U I I
మా ను లు, భగణము.

U I U
ప్రే మ తో, రగణము.

U U I
వ ర్ణిం తు, తగణము.

౭. యతిప్రాసములు:—పద్యపాదము మొదటివర్ణము యతి; రెండవవర్ణము ప్రాసము. యతి ప్రతిపాదమునకు వేఱువేఱుగా నుండును, ప్రాసము పాదములకెల్ల నొకటిగా నుండును. ఆయాపాదములందుండు మొదటివర్ణముతో మైత్రిగలవర్ణ ముండుచోటు యతిస్థాన మనఁబడును.

౮. యతి:—యతికి స్వరము ప్రధానము. అచ్చులలో, అ, ఆ, ఐ, ఔ లును; ఇ, ఈ, ఋ, ౠ, ఎ, ఏ లును; ఉ, ఊ, ఒ, ఓ లును,

తమలోఁదాము మిత్రములు. హల్లులలో, క, ఖ, గ, ఘ, లును; చ, ఛే, ఛ, జ, జే, ఝ, శ, ష, స, లును; ట, ఠ, డ, ఢ, లును; త, థ, ద, ధ, లును; ప, ఫ, బ, భ, వ, లును; య, హ, లును; తమలో దాము మిత్రములు. ఈవ్యంజనములును స్వరమైత్రిఁ జెందియే యొండొంటికింబనికివచ్చును.

౯. ప్రాసము:—ప్రాసమునకు వ్యంజనమైత్రి ముఖ్యము. కాఁబట్టి యేయచ్చుతోఁగూడినను బనికివచ్చును. ఒకపాదమున సంయుక్తాక్షరమున్న నన్నిపాదముల నాసంయుక్తాక్షరమే యుండవల యును. ప్రాసాక్షరములకు ముందువర్ణములు సర్వత్ర గురువులుగా నైనను, లఘువులుగానైనను, ఉండవలయును.

౧౦. పద్యములు:—వృత్తములు, జాతులు, ఉపజాతులు, అని పద్యములు మూఁడువిధములు.

౧. వృత్తములు.

౧. ఉత్పలమాల:—భ, ర, న, భ, భ, ర, వ, గణములును, పదియవయక్షరము యతియును గలనాలుగుపాదములు గలది యుత్పల మాల:—

"కొండని వేడ్కతోఁ బసిఁడి ♦ కొండ ధనార్థులకెల్లఁ బంచి యీ
కుండుట దానధారకుఁ బ ♦ యోనిధులెల్ల వ్యయింపలేమి యీ
రెండపకీర్తులం దల ధ ♦ రించినవాఁడు ప్రధానశీలుఁ డా
తం డిరువాగుగా ముడికిఁ ♦ దార్చినవెంద్రుక లన్నిమంబునన్."

౨. చంపకమాల:—న, జ, భ, జ, జ, ర, గణములును. పదునొకండవయక్షరము యతియును గలనాలుగుపాదములఁ గలది చంపకమాల:—

"చెలువమునెల్లఁ బ్రోవుగను • జేసి ప్రవీణత నంబుజంబులన్
నలువ సృజింప రేలవిక • నద్యుతిహీనము లౌటఁ గ్రమ్మఱం
గలువలఁజేనిఁ జేసినఁ బ • గ ల్రుచిహీనుఁ డతండు నౌటఁగా
కలికిమొగంబు రేవగలు • కాంతిఁ దనర్పఁగఁ జేసె నిమ్మహిన్."

3. మత్తేభవిక్రీడితము:—స, భ, ర, న, మ, య, వ, గణములును, పదునాలవయక్షరము యతియును గల నాల్గుపాదములఁ గలది మత్తేభవిక్రీడితము:—

"సతియూరుద్యుతిఁ జెందఁ బూని నిజదు • శ్చర్మాపనోదక్రియా
రతిఁ బాధోలవపూరితో దరములై • రంభేభహస్తంబు లు
న్నతఁజేన్ వీడె మరుద్విభూతిఁ గదలిం • ద్వర్గోష మాచంచలో
ద్ధతఖండాతతిఁ బాయదయ్యె సడెపో • తద్వైరమూలం బిలన్."

౪. శార్దూలవిక్రీడితము:—మ, స, జ, స, త, త, గ, గణములును, పదమూడవ యక్షరము యతియును గల నాలుగుపాదములఁ గలది శార్దూలము.—

"పున్నాగంబుల గెల్చు బాలగమనం • బు న్నాభికావర్తముం
బున్నాగంబుల గెల్చు నీలరుచులం • బొల్పారు రోమాళియుం
బున్నాగంబుల గెల్చు నవ్వికసితాం • భోజాక్షి ప్రాపైనచోఁ
బున్నాగంబులగెల్చు టేమియరుదా • పుష్పాస్త్రుఁడూహింపఁగన్."

౫. మత్తకోకిల:—ర, స, జ, జ, భ, ర, గణములును, పదునొకండవయక్షరము యతియును గలది మత్తకోకిల.—

"పుత్రి యట్లగునమ్మ శోకము • బొంది కుందుచునున్న నీ
గాత్ర మొండొకకీడు పాటిలఁ • గందుఁ బాండుతనూభవుల్
పుత్రవర్గము చన్నచో నెద • భూరిశోకముఁ బొందరే
పౌత్రహీనతఁ బడ్డ కుంతికిఁ • బాయ నేర్చునె నెవ్వగల్."

౬. మాలిని:—న, న, మ, య, య, గణములును తొమ్మిదవయక్షరము యతియును గలది మాలిని:—

"కథితశుభచరిత్రా ♦ గ్రావకన్యాకళత్రా
మథితవిమతగోత్రా ♦ మానిసంస్తోత్రపాత్రా
ప్రథనదితిజజైత్రా ♦ భక్తచిత్తాబ్జమిత్రా
పృథులధవళగాత్రా ♦ భీకరోగ్రాగ్నినేత్రా."

౨. జాతులు.

౧. కందము:—కందమునకుఁ బ్రథమతృతీయ పాదముల మూఁడేసిగణములును, ద్వితీయచతుర్థపాదముల నయిదేసిగణములును, ఉండును. గగము, నలము, భ, జ, స, గణములువచ్చును. వీనిలో బేసిని జగణమురాదు. ద్వితీయ చతుర్థపాదముల మూఁడవ గణము నల జగణములలో నొకటిగాను, నాలుగవగణము మొదటియక్షరము యతిగాను, కడపటియక్షరము గురువుగాను, ఉండవలయును:—

"అకలుషనీలిమ నాక
న్యకచమునకు నోడి పాఱి ♦ నవిమై తేఁటుల్
మకరందార్థము తఱుచుగ
వికచము లగుపువ్వములకె ♦ వెదకుచు నేగున్."

౨. ఉత్సాహ:—ఏడుసూర్యగణములు, ఒకగురువు, ఐదవ గణము మొదటి యక్షరము యతియు, కలది యుత్సాహ:—

"తనయుఁగాచుపనికిఁ బూని ♦ ధర్మపుత్రవాయునం
దనులుఁ గవలుఁ జేయఁగలుగు ♦ దండిమగలు నేనలం
గొని వడిం గడంగ నరకు ♦ గొనక నిలిచి యొక్కఁడుం
బెనఁగి యాఁగె సైంధవుండు ♦ బిరుదు దక్షుఁడుం గదే."

3. ఉపజాతులు.

౧. తేటగీతము.—సూర్యగణమొకటి, ఇంద్రగణములు రెండు, సూర్యగణములు రెండు, నాలుగవగణము మొదటియక్షరము యతియు, కలది తేటగీతము.—

"నీవు చదివింతు వనుచు న ◆ న్ని యును విడిచి
బిచ్చ మెత్తంగరాదుగా ◆ బేలతపసి
గడవ డకు చాలు నీ ◆ గొడవ యేల
వెఱ్ఱితన మేల యని మది ◆ లజ్జ వొడమి."

౨. ఆటవెలఁది.—మొదటిపాదమునకు మూడవపాదమునకు మూడుసూర్యగణములు రెండింద్రగణములును, రెండవపాదమునకు నాలవపాదమునకు అయిదుసూర్యగణములును, ప్రతిపాదమున నాలవ గణము మొదటియక్షరము యతియును, కలది యాటవెలఁది యను గీతము.

"అందుఁ బ్రమథముఖ్యు ◆ లందఱుఁ గ్రందుగాఁ
దఱిసి తమయనుంగు ◆ తెఱవపిండుఁ
గూర్చుకొని మనోజ ◆ కోలాహలస్ఫూర్తి
యలర నోలి నోల ◆ లాడు చుండ."

3. సీసము.—సీసమునకుఁ బ్రతిపాదమున రెండుభాగము లుండును. అందు మొదటిభాగమున నాలుగు ఇంద్రగణములును, రెండవభాగమున రెం డింద్రగణములు రెండుసూర్యగణములును, ప్రతిభాగపు మూడవగణము మొదటియక్షరము యతియును, అయి యుండవలయును. నాలుగుపాదములతుద నొకగీతముఁ జేర్పవలయును.

"వాతెఱ తొంటికై ◆ వడి మాటలాడదు,
కుటిలవృత్తి వహించెఁ ◆ గుంతలంబు

లక్షులు సిరులురా • నరచూడ్కిఁ గనుఁగొనె,
నాడించె బొమగొని • యాననంబు
చనుగొమల్నెగయవ • క్షము వేశుఁగడకొత్తెఁ,
బాణిపాదములెత్తి • వాఱఁ దొడఁగె
సారెకు మధ్యంబు • దారిద్ర్యములె చెప్పె,
రాచోచ్ఛ్వర్వ కిటు లోఁగఁ • జొచ్చె మేను
వట్టిగాంభీర్య మొక్కఁడు • పెట్టుకొనియె
నాభి నానాఁటి కీగతి • నాఁటిపొందు
చవుక యయినట్టి యుచ్చుటఁ • జనదు నిలువ
ననుచు జాతినకరణి బా • ల్యంబు జాతె"

(వీనికిఁ బ్రాసమక్కఱలేదు. యతికిమాఱుగాఁ బ్రాసముండవచ్చును.)

గద్యకావ్యములు.

౧. పద్యకావ్యముకానిది గద్యకావ్యము. దీనినే వచనకావ్యమందురు:—

ఆశ్రయించినను ఫలచ్ఛాయాసమన్వితం బగుమహావృక్షమునే యాశ్రయింపవలెను. ఒకవేళ దైవికంబుగ ఫలంబులు లభింపక పోయినను, ననివార్యం బగు దానినీడ నేఁడు మాపనోవును? సింహ ప్రసాదంబున నజంబును వనంబున నిర్భయంబుగఁ జరియించుటఁ గానమే? అట్లు ప్రబలు లంజేరినలాఘు వాస్పదులకును గౌరవంబబ్బును; ద్వేష్యులును సర్వజగన్మాన్యు లగుదురు. ఇఁక నార్యులు ప్రశంసనీయు లగుదురని యుగ్గడింప నేల? ఎప్పుడును హీనుని మాత్రము చేర రాదు. చేరినన్ మును గలగౌరవము నయితము పోవును. శౌండిని కరంబున నున్నపాలముంతనేనికల్లుముంతయే యందురు.

—o—

విరతులు.

౧. చక్కఁగా నర్థమగుటకు భాషించునపుడు కాని పఠించునపుడుగాని వాక్యాదులయంతమందు యుక్తకాలము వఱకును నూరకుంట విరతి యనఁబడును, సులభముగా నన్వయించుకొనుటకు గ్రంథమును వాక్యములఁగాను వాక్యాంశములఁగాను విభజించుటకయి యట్టివివిధ విరతులను దెలుపుసంజ్ఞలు (గుఱుతులు) వాడఁబడును.

సంజ్ఞలు.

, వాక్యాంశబిందువు. అన్వయమునందు సమీపసంబంధమును గలిగియు నించుక విరతి నపేక్షించువాక్యాంశములతుద నీగుఱుతు వాడఁబడును.—సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, నక్షత్రములు, ఆకాశము నలంకరించును. ఇది యేకమాత్రకాలపు విరతిని దెలుపును.

; అర్థబిందువు. మహావాక్యములోని ముఖ్యవాక్యములయంతమం దీగుఱుతు వచ్చును.—నీటియందు బెండ్లు తేలును ; గాని గుండ్లు తేలవు. ఇది ద్విమాత్రకాలపువిరతిని దెలుపును.

: న్యూనబిందువు. దూరసంబంధము గలరెండుప్రత్యేకవాక్యములనడుమ నీగుఱుతు వచ్చును.—లోకములో నాకంటెఁ బ్రాజ్ఞుఁడు లేఁడనుకోకు : ఒకరినిమించినవారొకరుండనే యుందురు. ఇది మూఁడుమాత్రలకాలపువిరతిని దెలుపును.

. బిందువు. భిన్నవాక్యముల యంతమునం దీగుఱుతు వచ్చును.—పాపమునకు భయపడుము. మనుష్యుల కోపమునకు భయపడకుము. ఇది నాలుగుమాత్రలకాలపువిరతిని దెలుపును.

౨. ఈవిరతులను దెలుపుగుఱుతులు గాక, అర్థానురాగము

లైంగధ్వన్యాదులను సూచించుగుఱుతులును, మఱికొన్ని పెఱగుఱుతులును, కలవు.

? ప్రశ్నార్థకచిహ్నము. ప్రశ్నార్థకవాక్యములతుద నీగుఱుతు వచ్చును.—ఎవరక్కడ? సంస్కృతముం జదివితివా?

! రాగచిహ్నము. ఆశ్చర్యము, సంతాపము, మొదలగు వానిని దెలుపుపదములయు వాక్యములయు తుద నీగుఱుతు వచ్చును.–ఆ! ఇవి యేటిమాటలు! అయ్యో! ఎంతమంచివాఁడు పోయెను!

" " అనువాదచిహ్నము. గ్రంథాంతరమునుండి గ్రహింపఁబడినవాక్యాదుల కిరుప్రక్కల నీగుఱుతు లుండును.—"దుర్బలస్య బలం రాజా" అన వినమే.

( ) వృత్తార్థము, [ ] వలయితము. అముఖ్యము లగునట్టి కాని పర్యాయము లగునట్టికాని పదములయొక్కయు వాక్యముల యొక్కయు రెండుప్రక్కల నీగుఱుతులు వేయఁబడును.—దాశరథికి (రామునకు) నమస్కారము. నిష్కారణముగ నీచుఁడు [పాపమునకు వెఱవండు కాఁబట్టి] సత్పురుషుల కెగ్గుచేయును.

∧ హంసపాదము. ఈగురుతు లుప్తవర్ణాదులు మీఁద వ్రాయబడి యున్నవని తెలుపును.

* తారకము. } ఈగుఱుతులు రెండును గ్రంథమునందలి
† శూలము. } విషయములనుగూర్చి యడుగున వ్రాయఁబడిన కారికలు మొదలగువానిని జూడుమని చదువువానికిం దెలుపుట కుపయోగింపఁబడును.

కావ్యపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణము.

A Glossary of Grammatical Terms

భాష=Language
వ్యాకరణము=Grammer
వర్ణపరిచ్ఛేదము=Orthography
పదపరిచ్ఛేదము=Etymology
వాక్యపరిచ్ఛేదము=Syntax
కావ్యపరిచ్ఛేదము=Prosody
వర్ణములు=Letters
వర్ణసమామ్నాయము=Alphabet
అచ్చులు=Vowels
హ్రస్వాచ్చులు=Short Vowels
దీర్ఘాచ్చులు=Long Vowels
హల్లులు=Consonants
పరుషములు=Hard Consonants
సరళములు=Soft Consonants
స్థిరములు=Fixed Consonants
కంఠ్యములు=Gutterals
తాలవ్యములు=Palatals
మూర్ధన్యములు=Cerebrals
దంత్యములు=Dentals
ఓష్ఠ్యములు=Labials
అనునాసికములు=Nasals
అంతస్థలములు=Semi Vowels
ఊష్మములు=Sibilants
లఘువులు=Light Semi vowels
అలఘువులు=Harsh Semi-vowels
పదము=Word
వ్యస్తపదము=Simple Word
సమాసపదము=Compound Word
విశేష్యము=Noun
సంజ్ఞావాచకము=Proper Noun
జాతివాచకము=Real Noun
గుణవాచకము=Abstract Noun
క్రియావాచకము=Verbal Noun
లింగము=Gender
పుంలింగము=Masculnie Gender
స్త్రీలింగము=Feminine Gender
నపుంసకలింగము Neuter Gender
వచనము=Number
ఏకవచనము Singular Number
బహువచనము=Plural Number
విభక్తి=Case
ప్రథమావిభక్తి=Nominative Case
ద్వితీయావిభక్తి=Objective Case
తృతీయావిభక్తి=Inplementive
చతుర్థీవిభక్తి=Dative Case
పంచమీవిభక్తి=Ablative Case
షష్ఠీవిభక్తి=Possessive Case
సప్తమీవిభక్తి=Locative Case

సంబోధన ప్రథమ Vocative Case
విశేషణము=Adjective
గుణవిశేషణము=Adjective of quality [Adjective
సంఖ్యావాచకము=Numeral
సంఖ్యార్థకము=Cardinal
పూరణార్థకము=Ordinal
క్రియావాచకము=Participial Adjective
సర్వనామము=Pronoun
పురుషబోధకములు=Personal Pronouns
సంబంధార్థకములు=Relative Pronouns
ప్రశ్నవాచకములు=Interrogative Pronouns
విశేషణసర్వనామములు=Adjective Pronouns
నిర్దిష్టసర్వనామములు=Demonstrative Pronouns
అనిర్దిష్టసర్వనామములు=Indefinite Pronouns
సంఖ్యావాచకసర్వనామములు=Numeral Pronouns
క్రియ=Verb
సకర్మకము=Transitive
అకర్మకము=Intransitive
సమాపకక్రియ=Finite Verb
అసమాపకక్రియ=Infinite Verb
కర్త=Agent, Subject
కర్మము=Object
కర్త్రర్థకము=Active Voice
కర్మార్థకము=Passive Voice
ప్రేరణార్థకము=Causal Voice
స్వార్థకము=Indicative Mood
ప్రార్థనార్థకము=Imperative Mood
ఆశీరర్థకము=Precative Mood
కాలము=Tense
వర్తమానము=Present Tense
భూతము=Past Tense
భవిష్యత్తు=Future Tense
తద్ధర్మము=Aorist
పురుషము=Person
ప్రథమపురుషము=Third Person
మధ్యమపురుషము=Second Person
ఉత్తమపురుషము=First Person
భావము=Affirmative
వ్యతిరేకము=Negative
స్వతంత్రక్రియ=Principal Verb
ఉపక్రియ=Auxiliary Verb
న్యూనక్రియ=Defective Verb
సాధారణక్రియ=Regular Verb
ప్రానక్రియ=Irregular Verb
అవ్యయము=Ideclinable word
సముచ్చయములు=Conjunctions
సంధి=Combination of letters

ఆగమము=Additional
ఆదేశము=Substitutional
నిత్యము=fixed
వికల్పము=Optional
స్వత్వము=Natural State
లోపము=Elision
సంశ్లేషము=Coalition
ఆమ్రేడితము=Repetition of Word
ప్రత్యయము=Particle
సమానాధికరణాన్వయము=Concord
వ్యతికరణాన్వయము=Government
వాక్యము=Sentence
సామాన్యవాక్యము=Simple Sentence
సంశ్లిష్టవాక్యము=Complex Sentence
మహావాక్యము=Compound Sentence
ప్రధానవాక్యము=Principal Sentence
ఉపవాక్యము=Subordinate Sentence
సూత్రము=Rule
హంసపాదము=Caret
పద్యము=Stanza
ప్రాసము=Rhyme
అలంకారములు=Figures of speech
ఉపమాలంకారములు=Simile
ఉత్ప్రేక్ష=Metaphor
రూపకము=Allegory
అతిశయోక్తి=Hyperbole
పద్యకావ్యము=Poetry
వచనకావ్యము=Prose
సిద్ధము=Indigenous
సాధ్యము=Applied
అతిదేశము=Parsing
అధ్యాహారము=Understood Word
విరతులు=Pauses
వాక్యాంశబిందువు=Comma
అర్ధబిందువు=Semicolon
న్యూనబిందువు=Colon
బిందువు=Period
ప్రశ్నార్థకచిహ్నము=Interrogative Point
రాగచిహ్నము=Exclamation point
అనువాదచిహ్నము=Sign of Quotation
వృత్తార్థము=Parenthesis
వలయితము=Brackets
తారకము=Star
శూలము=Oblisk

శ్రీ [illegible] ప్రెస్, ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రి.

2 చంద్రమతీచరిత్ర	0	4	0
3 సత్యసంజీవిని	0	4	0
4 చమత్కారరత్నావళి	0	2	0
5 సతీమణివిజయము	0	2	0
6 సుమిత్రచరిత్రము	0	2	0
7 రఘుదేవరాజీయము	0	2	6
8 కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము	0	2	0
9 కళావతి పరిణయము	0	2	0
10 గయ్యాళిని సాధుచేయుట	0	2	0
11 చిత్రకేతు చరిత్రము	0	2	0
12 దాసకేసరీవిలాసము	0	2	0
13 వైదర్భీవిలాసము	0	2	0
14 భానుమతీకళ్యాణము	0	2	0
15 సరసిజనమనోభిరామము	0	2	0
16 ధర్మకపచోపాఖ్యానము	0	2	0
17 కుమారద్వయవిలాసము	0	2	0
18 పద్మినీప్రభాకరము	0	2	0
19 మాలతీమధుకరము	0	2	0

స్త్రీలకుపయోగించుపుస్తకములు

ఆరవ సంపుటము	3	0	0
1 శ్రీవిక్టోరియామహారాజ్ఞీచరి॥	0	12	0
2 సతీహితబోధిని	0	8	0
3 పత్నీహితసూచని	0	6	0
4 స్త్రీనీతిదీపిక	0	2	0
5 సత్యాద్రౌపతిసంవాదము	0	1	0
మాతృపూజ పితృపూజ			
6 నీతికథామంజరి ప్ర॥ భాగము	0	8	0
డిటో ద్వి॥ భాగము	0	8	0
దేహారోగ్యధర్మబోధిని	0	5	0

ఉపన్యాసములు

ఏడవ సంపుటము	3	0	0
జన్మాంతరము	0	1	6
2 అతిబాల్యవివాహము	0	1	6
3 విగ్రహారాధనము	0	2	6
4 ఈశ్వరదత్తపుస్తకములు	0	1	0
5 ఈశ్వరోపాసనము	0	1	0
6 ప్రార్థన	0	1	0
7 మానుషధర్మము	0	2	0
8 విద్యార్థికుల ధర్మములు	0	2	0
9 మనుష్యజీవితములయొక్క పరమార్థము	0	2	0
10 వైరాగ్యము	0	1	6
11 విద్యాధురీణుల యర్హ కృత్యములు	0	2	0
12 వర్ణము	0	2	0
13 హిందూతములు	0	1	6
14 స్వయంకృషి	0	1	6
15 సహాయకష్టకర్మలు	0	1	6
16 వేశ్యాకాంతల యుపన్యా॥	0	2	0
17 ఐకమత్యము	0	1	0
18 దానములు	0	1	0
19 స్త్రీపునర్వివాహచరిత్రము	0	1	0
20 స్త్రీపునర్వివాహవిషయకోప॥	0	2	0
21 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక ప్రథమవిజ్ఞాపనము	0	2	0
22 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక ద్వితీయవిజ్ఞాపనము	0	2	0
23 స్త్రీపునర్వివాహశాస్త్రసంగ్ర॥	0	3	0
24 స్త్రీపునర్వివాహభూతవర్త మానస్థిదులు	0	1	0

ఉపన్యాసములు జీవచరిత్రలు

ఎనిమిదవసంపుటము	3	0	0
1 దేశీయమహాసభ ధ్యాన్నియుద్దే॥	0	4	0

2 శంకరాచార్యులు	0 1 0	3 అలంకారసంగ్రహము	[illegible] 4 0
3 బసవరాజు గవర్రాజుగారిజీవ చరిత్రము	0 2 0	4 నీతిచంద్రిక-విగ్రహము	[illegible] 2 0
4 జీసస్ చరిత్రము	0 10 0	5 నీతిచంద్రిక—సంధి	[illegible] 0
5 స్వదేశసంస్థానచరిత్రాదులు	0 11 0	6 తర్కసంగ్రహము	[illegible] 0
6 విగ్రహతంత్రవిమర్శనము	0 6 0	7 సత్యవాదిని	[illegible] 0
7 ఉపన్యాసమంజరి	0 5 0	8 ఉత్తమస్త్రీచరితములు	0 [illegible]
8 వివేకవర్ధని మొ॥ భాగము	0 6 0		
9 డిటో రెండవభాగము	0 6 0		
10 డిటో మూడవభాగము	0 8 0		

సాహిత్యగ్రంథములు

తొమ్మిదవసంపుటము	3 0 0
1 సంగ్రహవ్యాకరణము	0 8 0
2 కావ్యసంగ్రహము	0 1 6

పూర్వాంధ్రకవులు

పదియవ సంపుటము	[illegible]
ఆధునికాంధ్రకవులు	[illegible] 4 [illegible]
శారీరశాస్త్రసంగ్రహము	1 4 [illegible]

శాస్త్రములు

శారీరశాస్త్రసంగ్రహము	1 0 0

☞ For Copies Please apply to

M. R. Ry. Jayanti Gangannah Garu B. A., L. T.,

Head-Master

Veeresalingam High School & Member in charge of Sree Pantulu Garu's books, RAJAHMUNDRY.

☞ వలయువారు

మహారాజశ్రీ జయంతి గంగన్నగారు బి. ఏ., యల్. టి.,

హెడ్మాష్టరు, వీరేశలింగం హైస్కూలు రాజమండ్రి

అని వ్రాసిన బడయగలరు. పోష్టుఖర్చులు వేరు.
